

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁKLADNÍ PRINCIPY LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Linda Záhlová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁKLADNÍ PRINCIPY LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Linda Záhlová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Renáta Vokrojová

katedra ústavního a evropského práva

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne 27. srpna 2014

.....

Linda Záhlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. et. Mgr. Renátě Vokrojové za její odborné vedení a cenné rady, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce a JUDr. Bc. Richardu Pokornému, Ph.D. za připomínky a inspiraci k volbě tématu diplomové práce.

Obsah

Úvod	1
1. Listina základních práv a svobod a její obecná charakteristika.....	3
1.1. Právní status a struktura Listiny základních práv a svobod.....	3
1.2. Základní práva a svobody	4
1.2.1. Klasifikace základních práv a svobod	6
1.2.1.1. Klasifikace podle generací	6
1.2.1.2. Klasifikace podle statusu	7
1.2.1.3. Klasifikace podle pramenů.....	7
1.2.1.4. Klasifikace podle subjektů	8
2. Vymezení pojmu ústavní princip	9
2.1. Pojem právní princip.....	9
2.2. Klasifikace právních principů	10
2.3. Právní princip a právní norma	11
2.4. Prameny právních principů.....	13
2.5. Dworkinova teorie právních principů	14
2.6. Alexyho teorie právních principů	15
2.7. Prozařování ústavní principů do jednoduchého práva.....	16
3. Principy Listiny základních práv a svobod	18
3.1. Princip přirozenoprávní povahy lidských práv	18
3.2. Princip suverenity lidu	21
3.3. Princip svobody	23
3.3.1. Negativní a pozitivní svoboda	25
3.3.2. Duchovní svoboda	26
3.3.3. Hospodářská svoboda.....	27
3.4. Princip rovnosti.....	28
3.4.1. Formální rovnost	29
3.4.2. Materiální rovnost	30
3.4.3. Rovnost příležitostí.....	31
3.4.4. Rovnost výsledků	31
3.4.5. Akcesorická a neakcesorická rovnost.....	32
3.4.6. Diskriminace	32
3.4.6.1. Přímá diskriminace	33

3.4.6.2.	Nepřímá diskriminace	34
3.4.6.3.	Antidiskriminační zákon	35
3.5.	Princip proporcionality	36
3.6.	Princip lidské důstojnosti.....	39
3.6.1.	Vývoj lidské důstojnosti	39
3.6.2.	Lidská důstojnost.....	41
3.6.3.	Lidská důstojnost jako základ pro lidská práva.....	42
3.6.4.	Lidská důstojnost a euthanasie	43
4.	Komparace se základními mezinárodními lidsko-právními dokumenty.....	46
4.1.	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	46
4.1.1.	Struktura Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ...	47
4.1.2.	Princip svobody	49
4.1.3.	Princip zákazu diskriminace.....	49
4.2.	Listina základních práv Evropské unie	50
4.2.1.	Struktura Listiny základních práv Evropské unie	51
4.2.2.	Princip důstojnosti	52
4.2.3.	Princip rovnosti	53
Závěr.....		55
Resumé		58
Seznam použitých pramenů a literatury		59

Úvod

Téma diplomové práce Základní principy Listiny základních práv a svobod jsem si vybrala z toho důvodu, že Listinu základních práv a svobod považuji spolu s Ústavou České republiky za stěžejní a základní právní předpis našeho státu. Je velice důležité pro studium práv pochopit principy českého ústavního práva. Ústavní principy mají důležitou roli při aplikaci práva. Proto znalost a pochopení těchto principů je zásadní a lze je považovat za jádro ústavního práva. K vymezení principů nám také pomáhá judikatura Ústavního soudu.

Cíl této práce je vytýčení pojmu ústavního principu a jeho vlivu na jednoduché právo. Dále se budu snažit obecně charakterizovat Listinu základních práv a svobod a definovat základní práva a svobody a také jejich základní klasifikaci. Jako primární cíl je vymezení základních a hlavních principů Listiny základních práv a svobod. Rozhodla jsem se kvalifikovat jen ty principy, které považuji za zásadní, protože v případě komplexní rozboru by se rozsah této práce významně navýšil. Jako poslední si dávám za cíl z komparatistického hlediska vymežit mezinárodní lidsko-právní dokumenty a jejich základní principy.

Úvodní kapitolou této diplomové práce je obecná charakteristika Listiny základních práv a svobod. Vymezím její právní status a také budu věnovat její struktuře. Samozřejmě nevynechám základní práva a svobody a jejich základní klasifikaci, protože si myslím, že je důležité je v této práci zmínit. Klasifikace základních práv a svobod rozdělím na klasifikaci dle generací, statusu, pramenů a subjektů.

Ve druhé části se snažím vymežit pojem právní princip z různých pohledů. Budu se snažit zaměřit na rozdíl mezi právním principem a právní normou, vymežit klasifikaci jednotlivých právních principů a také jejich prameny. V neposlední řadě budu charakterizovat základní koncepce a jednotlivé přístupy známých filosofů, zejména Alexyho a Dworkinovo pojetí právního principu. Na

závěr této kapitoly se pokusím definovat prozařování ústavních principů do jednoduchého práva.

Další kapitolou mé diplomové práce a tou zásadní jsou základní principy Listiny základních práv a svobod. Tato část tvoří jádro této práce. Budu se věnovat konkrétním principům, které považuji za nejvýznamnější v Listině základních práv a svobod a snažit se o jejich kompletní analýzu a rozbor. Mezi základní principy Listiny základních práv a svobod jsem zařadila princip přirozenoprávní povahy lidských práv, princip suverenity lidu, princip svobody, princip rovnosti, princip proporcionality a princip lidské důstojnosti, kde se budu v souvislosti s důstojností zmiňovat i o euthanasii a pokusím se o případné náměty *de lege ferenda*.

Ve čtvrté a poslední části této práce se věnuji komparaci jednotlivých principů Listiny základních práv a svobod s mezinárodními lidsko-právními dokumenty. Jako první jsem se rozhodla pro rozbor Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, protože je významnou úmluvou, která garantuje základní práva a svobody a jako druhý dokument jsem si vybrala Listinu základních práv Evropské unie a to hlavně z důvodu novodobého pojetí základních práv a svobod.

Při zpracování této práce budu využívat zejména českou odbornou literaturu, komentáře k Listině základních práv a svobod a také samozřejmě judikaturu Ústavního soudu. Budu se snažit vycházet i z odborných periodik a to jak v elektronické podobě, tak i v listinné podobě. Nevynechám ani jednotlivé právní předpisy.

1. Listina základních práv a svobod a její obecná charakteristika

1.1. Právní status a struktura Listiny základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod (dále jen Listina) byla přijata v roce 1991 jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb. Federálním shromážděním ČSFR. Dne 16. prosince 1992 byla Listina vyhlášena usnesením předsednictva ČNR součástí ústavního pořádku České republiky. Po vzniku České republiky byla Listina zařazena jako dokument č. 2 do ústavního pořádku, tedy hned za Ústavu. Ústava ČR potvrzuje v čl. 112 odst. 1, že se Listina stala součástí ústavního pořádku¹, ale je i pramenem ústavního a právního systému. Listina byla měněna pouze jednou, a to ústavním zákonem², který prodloužil lhůtu pro zadržení. V čl. 8 odst. 3 změnil lhůtu pro zadržení z 24 hodin na 48 hodin. Na Listinu nelze hledět jako na monolitický text. Listina obsahuje řadu právních principů, jednak všeobecnější, které se vztahují k celé koncepci veřejné moci, právního řádu a Listiny. Tak i konkrétnější, které se vztahují jen k určité části Listiny, a tedy i právního řádu, či jen jediného institutu. V Listině nalezneme také několik principů, které se vztahují na část v ní upravené ústavní materie (např. duševní a fyzická integrita osoby). Jiné články přímo konkretizují již vyslovený obecný princip. Řadu ustanovení Listiny je nutné interpretovat společně a vzájemně.³

Listina se člení na preambuli a 44 článků, které jsou rozdělené do šesti hlav. Listina je tedy logicko-strukturálně členěna na:

- Preambuli, kde ústavodárce představuje kontinuitu českého právního myšlení a svoji právní filozofii, která provází celý tento ústavní dokument;

¹ Čl. 112 odst. 1 Ústavy ČR: „Ústavní pořádek České republiky tvoří tato Ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.“

² Zákon č. 162/1998 Sb., [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t037100.htm>

³ Srov. WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 9 s. ISBN 978-807-3577-506 a KLÍMA, K., a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha : ASPI, 2007, 312 - 313 s. ISBN 978-80-7357-295-2

- Hlavu první, nazvanou Obecná ustanovení, která prezentuje normativní představu právního státu v ústavní vizi pomyslné rovnice „člověk versus právní stát“;
- Hlavu druhou, která se nazývá Lidská práva a základní svobody a dále člení oddíl první Základní lidská práva a oddíl druh Politická práva;
- Hlavu třetí, nazvanou Práva národnostních a etnických menšin, která jsou v tomto dokumentu chápána kolektivně a individuálně;
- Hlavu čtvrtou, jež má název Hospodářská, sociální a kulturní práva, která vedle kulturních a sociálněekonomických práv subsumuje navíc ekologická práva;
- Hlavu pátou, nazvanou Právo na soudní a jinou právní ochranu, která představuje „procesní aspekt právního státu“ a
- Hlavu šestou s názvem Ustanovení společná, která tvoří výjimky, realizační a interpretační pravidla a také ustanovení o azylu cizincům.⁴

1.2. Základní práva a svobody

Pojem základních práv a svobod samotná Listina nevymezuje. Ale její obsah můžeme vlastně považovat za takové vymezení základních práv a svobod. Není možné stanovit jasně vyčerpávající katalog práv a svobod, které můžeme brát za základní, ale musíme postupovat podle toho, co ústavodárce považuje za základní. To je dáno především historickými a jinými okolnostmi, v rámci kterých je Listina přijímána. Předlohou pro naši Listinu byly zejména mezinárodní dokumenty a cizí ústavní vzory. Ústavodárce také reagoval na trpké zkušenosti z minulých dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší zemi velmi potlačovány. Listina je tedy Listinou základní práv a současně i svobod. I když to přímo ve svém názvu uvádí (na rozdíl od řady jiných zahraničních úprav), tak s tím nespojuje výslovně žádné právní následky. Listina také často vymezuje jako právo něco, pod čím vlastně chápeme svobodu, jako např. právo na život. Pod subjektivní právem rozumíme zejména oprávnění něco po někom vyžadovat, tedy aby určitým způsobem jednal či strpěl apod. V Listině je nutné pod právy chápat

⁴ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 313 s. ISBN 978-80-7380-423-7

ustanovení, ze kterých vycházejí taková oprávnění vůči státu. Svoboda je spojena s vytýčením autonomních prostorů, do kterých by stát neměl zasahovat. Sem řadíme např. život, svobodu, soukromí atd. V případě základních práv je nutné se ohlédnout na jejich zakotvení v ústavním systému, ale v případě svobod to není třeba. Všichni lidé se totiž rodí svobodní (čl. 1 Listiny), proto nemusí dokazovat, že jim právo na svobodu bylo přiděleno. Svobodu považujeme za klasický projev přirozenoprávnosti. Jednotlivá práva se odkazují na právní předpisy, kde mají svůj základ. Ale v případě svobody by měl orgán státní moci prokázat, že zákon danému jedinci některé jednání přikazuje či zakazuje. U nás ústavodárce použil pro souhrnné označení práv a svobod, které vyjadřují vztah jedince a státu jako základní práva a svobody. Tento pojem postihuje všechna práva a svobody, která jsou vymezena v Listině. Listina je stavěna na přirozenoprávním pojetí těchto práv, což dokazuje již její preambule, která přímo konstatuje, že uznává neporušitelnost přirozených práv člověka a občana. Také se zmiňuje o navázání na všeobecně sdílené hodnoty lidství. Z hlediska základních práv a svobod je také velice důležitý čl.1 Listiny, který vyjadřuje podstatu, na které mají být základní práva a svobody stavěna. Jejich základem je podle ústavodárce to, že je zde lidská bytost a ta je nadána určitým souborem práv. Dle čl. 1 Listiny tato práva stát může garantovat, ale nesmí je zrušit. Základní práva a svobody mají povahu subjektivního práva veřejného, v tom případě i bez ohledu na svůj zdroj (přirozené právo) musí být pozitivněprávně zakotveny, aby bylo možné je prosadit vůči státu. Nejedná se ale o konstituování, nýbrž o deklarování. V případě, že náš ústavodárce hovoří o přirozených právech, má tím podle názoru profesora Filipa na mysli zdroj těchto práv a svobod, ne jejich právní povahu a prostředky ochrany. V České republice je dána jejich ústavním zakotvením. Ústavní zaručení základních práv a svobod plyne i z čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR.⁵

⁵ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. 2001 (Masarykova univerzita). Brno: Václav Klemm, 2011, 37- 40 s. ISBN 978-809-0408-371.

1.2.1. Klasifikace základních práv a svobod

V dnešní době existuje řada klasifikací základních práv a svobod. Takové třídění slouží k poznání těchto práv, zejména jejich povahy a také někdy se jim přiřkládá právní význam. Tyto klasifikace se vyvíjeli s postupným pronikáním do problematiky lidských práv. Klasifikace jsou zřízeny na velkém množství jednotlivých kritérií, jež spočívají hlavně ve formě ústavního zakotvení, obsahu, subjektu, formách omezení, pramenech apod. Některé z daných kritérií nám poslouží ke klasifikaci základních práv a svobod, a tedy k jejich lepšímu pochopení.⁶

1.2.1.1. Klasifikace podle generací

Jedná se o vlastně o historický pohled na „zpozitivňování“ přirozenoprávního základu práv a svobod. Lidská práva dělíme na čtyři generace. „První generací“ jsou základní lidská práva jak hmotná tak i procesní, která byla deklarována zejména v 17. a 18. století. Můžeme sem zařadit práva na soudní ochranu. „Druhá generace“ spadá do období kolem 1. světové války a patří sem práva občanská, demokratická, emancipační, která jsou spjata s masovými hnutími, jako např. boje za všeobecná volební práva, volební práva žen. Dále k nim řadíme i práva národnostních a etnických menšin. „Třetí generací“ jsou hospodářská, sociální a kulturní práva. Jsou propojena s křesťanskosociálním i dělnickým hnutím a se sociálněprávní koncepcí státu do ústavního prostředí. Objevuje se kolem poloviny 20. století. A práva „čtvrté generace“ se začaly vyvíjet od druhé poloviny 20. století a jsou to práva tzv. postindustriální společnosti, se kterými souvisí globalizační problémy. Řadíme sem např. právo na důstojné umírání, právo na příznivé životní prostředí atd.⁷

⁶ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. 2001 (Masarykova univerzita). Brno: Václav Klemm, 2011, 75 s. ISBN 978-809-0408-371.

⁷ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 294 - 295 s. ISBN 978-80-7380-423-7

1.2.1.2. Klasifikace podle statusu

Tato klasifikace vychází z práce od G. Jellineka, která se nazývá Soustava subjektivních veřejných práv z roku 1892. Podle Jellinekova hlediska se jednotlivci nachází v souvislosti se svojí příslušností ke státu v několika stavech. Rozlišuje čtyři základní typy:

- status negativní, který spočívá v existenci individuální svobodné sféry, která slouží k uspokojování individuálních účelů;
- status pozitivní, kdy stát přiznává jednotlivci právní způsobilost, aby mohl využívat státní instituce v podobě pozitivních nároků, např. státní občanství, rovnoprávnost apod. Je nutné konstatovat, že skoro všechna základní práva a svobody mají tento aspekt, protože z nich vychází povinnost státu něco konat či zajistit;
- aktivní status, z tohoto pohledu stát přiznává jednotlivci určitou způsobilost vystupovat ve prospěch státu, např. jako volič. Dle Jellineka je nositel volebního práva stát, ale občan má vůči němu jen nárok, aby získal aktivní status, tedy právě jako volič. Tímto se liší od dnešního pojetí politických práv.
- pasivní status, v tomto případě nemůže existovat státem neomezená osobnost. Z toho se vyvinul silný důraz na povinnost některých plnění ve prospěch státu a to v podobě základních povinností.⁸

Mimo to se ještě můžeme setkat se statusem relativním, který stanoví, jak má státní moc postupovat vůči jedincům s ohledem na jejich vzájemné postavení, jako je rovnost či nediskriminace.⁹

1.2.1.3. Klasifikace podle pramenů

Základní lidská práva a svobody nalezneme v Listině, Ústavě České republiky, ale i v mezinárodních smlouvách, které se týkají základních lidských práv a svobod. Státní moc je vázána všemi základními právy, ať se nachází ve kterékoli z těchto pramenů, protože jsou ústavně zaručena. V našem systému jsou

⁸ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. 2001 (Masarykova univerzita). Brno: Václav Klemm, 2011, 76 s. ISBN 978-809-0408-371.

⁹ Ibid. 76 s.

základní práva a svobody prohlášeny v čl. 1 Listiny za nezrušitelné a v preambuli Listiny za neporušitelné. To ale neznamená, že je nemůžeme měnit či doplňovat. Není možné podle čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR měnit jejich zásadní podstatu, protože jsou součástí materiálního pojetí právního státu. To se týká i základních práv, která jsou vymezena v Ústavě. V případě mezinárodních smluv, tak ty našim systémem nemohou být měněny vůbec. Pouze máme možnost takovou smlouvu vypovědět tudíž nebýt její stranou. Nebo je možné podávat výhrady při našem přístupu k těmto smlouvám, což se děje poměrně často.¹⁰

1.2.1.4. Klasifikace podle subjektů

Základní práva a svobody jsou subjektivní veřejná práva, která jsou ústavně zaručená. Subjekty základních práv a svobod, dále i politických, sociálních, hospodářských, kulturních a dalších práv, chápeme jako nositele oprávnění, která tvoří jejich obsah. Listina vymezuje subjekty práv a svobod rozdílně jako: „každý“, „občan“, „nikdo“, „cizinec“, „děti“, „mladiství“, „rodiče“, „ženy“, „žena v těhotenství“, „osoby zdravotně postižené“, „národnostní a etnická menšina“, „obviněný“, „zaměstnanci“ atd. Nejrozsáhlejší je okruh subjektů pojmem „každý“, tím rozumíme každý člověk. Takto je například vymezený subjekt u práva na život (čl. 6 odst. 1 „Každý má právo na život“). Podobně je nutné chápat subjekty i v tom případě, když Listina neuvádí subjekt práva, ale jen potvrzuje objekt. Jako například při nedotknutelnosti obydlí (čl. 12 „Obydlí je nedotknutelné“). Další důležitý subjekt je občan, čímž chápeme dle čl. 42 odst. 1 Listiny občana České republiky. Občané vystupují jako subjekty nejvíce v právech politických a sociálních. Z toho vyplývá, že tato práva nepatří těm fyzickým osobám, které nemají státní občanství České republiky. Zvýšenou a zvláštní ochranu státu vyžadují subjekty dle čl. 29, 30, 32 Listiny. Kam patří zejména ženy, mladiství, každý kdo je v hmotné nouzi. Jedná se například o ochranu zdraví při práci, hmotně zabezpečení ve stáří apod.¹¹

¹⁰ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. 2001 (Masarykova univerzita). Brno: Václav Klemm, 2011, 75 s. ISBN 978-809-0408-371.

¹¹ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 299 s. ISBN 978-80-7380-423-7

2. Vymezení pojmu ústavní princip

2.1. Pojem právní princip

Právní principy v tradičním pojetí chápeme jako obecná pravidla, která jsou implicitně nebo explicitně příslušné danému právu, právnímu odvětví či právnímu institutu. Obvykle neztrácejí svoji platnost v průběhu změn konkrétnějších právních norem, s nimiž jsou spjaty při jejich aplikaci.¹² Definice pojmu právního principu jsou velmi sporné. Právní princip tak můžeme zařadit mezi řadu dalších pojmů, které se v praxi běžně užívají, ale jejich přesné a jednotné vymezení je velmi obtížné. Obecně si právní princip představujeme jako určitý základ a výchozí myšlenku nějakého celku. Například právní slovník prof. Hendrycha chápe právní princip jako „*vůdčí zásady, regulativní ideje, které představují východiska práva, právního řádu nebo určitého právního odvětví.*“¹³ Některé definice právního principu shrnul Kramer, který právní principy vyjádřil zčásti jako explicitní součást pozitivního práva a zčásti jsou obsažené kvazi-konkludentně v právním řádu, vyjadřující vnitřní systém práva. Pro Jana Bydlinského je právní princip legitimní maximou vysoké obecnosti a významné vágnosti, které chybí lepší ohraničení skutkové podstaty a také přesně určené právní následky. Vedle toho Robert Alexy přichází s definicí, z které plyne, že právní princip nemůže být zcela splněn, anebo zcela nesplněn. Alexy také vymezuje blízké pojetí mezi principy a hodnotami. Hodnotu vyznačuje jako „explicitní označení dobra“ a o právním principu říká, že je v normativní podobě vyjádřená hodnota. To znamená, že můžeme použít každou hodnotu pro formulování právního principu.¹⁴

Velmi uznávanou a propracovanou definicí představil Zdeněk Kühn, kterou staví na odlišení od ostatních. Právní princip vymezuje jako:

- právní pravidlo

¹² BOGUSZAK, Jiří., Pojetí, druhy a význam právních principů, *Právní obzor* č. 86/2003 . 241. s.

¹³ HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník, 3. podstatně rozšířené vydání, Praha : C. H. Beck, 2009, 791 s.

¹⁴ Srov. MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 53 s. Právní učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499 a KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 78 s. ISBN 80-246-0483-3.

- standard, který tvoří základ určitého právního odvětví, právního institutu, právního řádu jako celku nebo zákona
- pravidla mimořádné stupně důležitosti
- pravidla vysoké stupně obecnosti¹⁵

2.2. Klasifikace právních principů

Klasifikace právních principů lze rozlišit z nejrůznějších hledisek. Můžeme i konstatovat, že každý autor rozlišuje právní principy jinak. Polský právník teoretik Jerzy Wróblewski rozlišuje několik typů právních principů. Jako první řadí pozitivní právní principy, které jsou explicitně definované v textu právního předpisu. Tyto právní principy mají v systémovém výkladu značný význam. Vedle nich jako druhé se vyskytují implicitní právní principy, jež vycházejí z pozitivních právních předpisů, ale nejsou pozitivně právně vyjádřeny. Jako třetí řadí extrasystémové právní principy, které hodnotí dané užití právního předpisu z pohledu extralegálních standardů. Čtvrtá kategorie jsou tzv. jmenné principy práva¹⁶. Tyto principy jsou velmi obecné, řadíme sem například principy ochrany dobré víry. Je možné je vyvodit širokým výkladem. Poslední pátá kategorie vymezuje interpretační principy, které se používají při výkladu právních předpisů.¹⁷

Existuje několik dalších autorských koncepcí právních principů, ale měli bychom si vyložit obecně akceptovatelnou klasifikaci právních principů. Nejprve si můžeme uvést rozdíl mezi principy, které se vztahují k procesnímu a jiné k hmotnému právu. Principy vztahující se k právu procesním jsou při doktrinálním výkladu příslušného práva pravidelně vymezovány na prvním místě. Tyto procesní principy v našem právním řádu velmi nabývají na významu. Což můžeme vidět z hlediska judikatury Ústavního soudu nebo také z „priority procedurální spravedlnosti“. Jako další je dělení na principy jednotlivých právních odvětví, které souvisí s předchozím členěním. Zásadní význam mají ústavní

¹⁵ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 136 s. ISBN 80-246-0483-3.

¹⁶ „name principles of law“

¹⁷ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 98 s. ISBN 80-246-0483-3.

principy, tedy ty principy, které jsou vymezeny v ústavě nebo takové principy, které jsou z ústavy širokým způsobem interpretovatelné. Takovéto právní principy s ohledem na jejich zvláštní charakter jsou ústavním, hodnotovým a principiálním příkazem, který prozařuje na celý právní řád. V právním řádu se můžeme také setkat se zajímavou skutečností, kdy některé principy vycházejí z obecnějších principů.¹⁸ Takové vymezení principů má někdy logický charakter vyvozování, jindy je zase logickému procesu velmi vzdálený. Zásadně platí, že vysoce obecné principy, které se protínají celým právním řádem, tak nacházejí své konkrétnější vyjádření v principech jednotlivých právních odvětví. Jako další rozlišovací hledisko je rozlišování na principy obsahově prázdné a hodnotově neutrální na jedné straně a na druhé straně hodnotově orientované principy. Jako poslední si můžeme uvést klasifikaci principů z pohledu jejich zdroje. Lze tak rozlišit principy vyjádřené přímo v zákoně, principy na základě logické interpretace, případě široce pojatým výkladem.¹⁹

Vedle obecně akceptovatelné klasifikace právních principů je dělení na principy suprapozitivní a principy „běžné“. Tyto „běžné“ principy je možné měnit na základě zákonodárného či ústavodárného procesu, kdežto principy suprapozitivní jsou cestou legislativního procesu nezměnitelné. V případě suprapozitivních principů lze poukázat ještě na dva druhy a to principy konsensuálního charakteru a principy z hlediska jejich funkcionální role v právním systému.²⁰

2.3. Právní princip a právní norma

Právní principy mají zásadní roli při dotváření práva v judikatuře a vedle právních norem jsou nejvýznamnější částí objektivního práva. Právní principy považujeme za určité vůdčí zásady, na kterých stojí právní systém. Právní principy i právní normy mají preskriptivní charakter²¹, ale zároveň se od nich odlišují. Jeden z rozdílů mezi právním principem a normou je ten, že princip má

¹⁸ srov. například princip presumpce nevinny a z něj odvozený princip in dubio pro reo

¹⁹ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 98 - 102 s. ISBN 80-246-0483-3.

²⁰ Ibid. 102 - 103

²¹ stanoví něco, co má být

vyšší míru obecnosti než norma. Z právních principů bezprostředně nevyplývají práva a povinnosti finálním adresátům právních norem. Z pohledu tvorby práva představují obecné regulativní ideje. Principy se používají zejména při řešení právních situací zvláště vyššími soudy, a je nutné posoudit rozdíl mezi konkrétní právní úpravou a jejími principiálními východisky. Podstatná část právních principů je výslovně stanovena na ústavní úrovni, můžeme také konstatovat, že ústavní principy prostupují celým právním řádem. Z pohledu mezinárodního práva jsou stěžejní právní principy vymezeny v judikatuře mezinárodních soudů, zejména Evropského soudu pro lidská práva, Soudního dvora Evropské unie aj. Dalším rozdílem mezi právním principem a právní normou je ten, že principy mohou mít kontradiktorní charakter. Protože právní principy jsou velmi spjaty s určitými významnými hodnotami, které nejsou pokaždé v plném rozsahu slučitelné, tak se při jejich použití uplatňuje metoda vyvažování, která se opírá o princip proporcionality.²²

Podle Geralda Fitzmarucie je rozdíl ten, že právní princip na rozdíl od právní normy tvoří základ právních norem a vysvětluje důvod jeho existence. Právní princip odpovídá na otázku „proč?“, kdežto právní norma odpovídá na otázku „co?“. Je otázka, jakým způsobem budeme přistupovat k rozlišování mezi principem a normou. Jeden z možných přístupů podává Robert Alexy, podle kterého lze přístupy k pojetí rozdělit na tři odlišné teorie. První možností je tzv. slabá oddělovací teze, podle níž je rozdíl mezi normami a principy podle toho, jakou silou stupně vyjadřují hodnoty (podle míry obecnosti, podle jejich zdroje, možnosti poznání apod.). Druhá varianta je tzv. teze shody, která nevidí mezi principy a normami žádné rozdíly, a to jak v logickém smyslu, tak i v žádném jiném. Jako třetí možnost je tzv. silná (striktní) oddělovací teze, ta říká, že právní normy a právní principy mají zásadně odlišnou logickou strukturu, která je patrná v případě jejich kolize. Stoupenci této poslední varianty jsou například Ronald Dworkin a Robert Alexy. Mimo výše uvedené teze existuje několik jiných kritérií pro toto rozlišování. Jako rozlišovací kritérium může například být i to, jestli

²² GERLOCH, Aleš. in *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: (k odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena)* : sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 27.-28. září 2001 v Brně, Právnická fakulta MU Brno. 1. vyd. Editor Tatiana Machalová. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 112 - 115 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 114 – 115 s. ISBN 80-210-3052-6.

právní princip představuje pouze důvody normy či samy normy. Německý právník Josef Esser konstatoval, že rozdíl mezi principem a normou není ve stupni obecnosti, ale je v jejich kvalitě. Podle Essera princip neobsahuje žádný zavazující odkaz bezprostředního charakteru pro daný problémový okruh, protože princip není sám pokynem, nýbrž důvodem, kritériem a zdůvodněním takového odkazu. Jak již bylo konstatováno shora je Ronald Dworkin zastáncem tzv. silně oddělovací teze, tj., že hlavní rozdíl mezi principem a normou je rozdílem logickým. Oba druhy standardů podle Dworkina směřují k určitému rozhodnutí v dané kauze, ovšem liší se ve způsobu, jakým to konají. Právní norma je aplikovatelná způsobem vše nebo nic. Pokud máme daná fakta případu, tak potom je buď příslušná norma platná a odpověď musí být akceptována, nebo není platná, a není tedy na kauzu aplikovatelná. U právních norem samozřejmě existuje i nemálo výjimek, přesto je však možné tyto výjimky taxativně podat. Na druhé straně o principu něco takového neplatí, není možné ho vyjádřit v celkové podobě včetně všech jeho výjimek.²³

O právních principech nemůžeme jen říci, že jsou buď platné, nebo neplatné. Každý princip má svoji důležitost a dimenzi vlastní váhy, která je jim v právním systému přikládána a navzájem se tedy mohou poměřovat. Kdežto právní normy nemají dimenzi své váhy. O normách můžeme hovořit jako o „funkcionálně“ důležitých nebo nedůležitých, to znamená, že právní norma je relevantní nebo irelevantní pro aplikaci v určitém případě. Jestliže jsou dvě normy v rozporu, lze tento problém vyřešit interpretačními pravidly, a pokud to není možné, tak jedna z norem nemůže dále být platná právní norma. Tento konflikt systém řeší speciálními pravidly jako např. *lex specialis derogat generali*, *lex posteriori derogat priori* apod.²⁴

2.4. Prameny právních principů

Prameny právních principů jsou určitá kritéria, pomocí nichž je můžeme identifikovat. Prameny principů lze určit jak pomocí formálních, tak

²³ Srov. KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 81 - 82 s. ISBN 80-246-0483-3. a TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, 129 – 133 s. ISBN 978-808-7284-018.

²⁴ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 82 - 83 s. ISBN 80-246-0483-3.

i materiálních (obsahových) kritérií. Za prameny právních principů jsou považovány právní předpisy, judikatura, zejména Ústavního soudu, právní věda a také zdroje přirozeného práva, např. morálka, rozum, přirozenost apod. Za pramen práva bychom měli považovat jen takovou formu, o které to sám systém určí. Pokud je stanoveno, že soud je vázán zákonem, tak se při svém rozhodování musí ohlížet jen na ta hlediska, která zákon připouští. V případě ústavního soudu, když je povolán k ochraně ústavnosti, tak je povinen se držet pravidel, která vyplývají z ústavy. Zákonodárce, který je vázán ústavou, musí přihlížet k pravidlům, která jsou ústavně zakotvena. Pokud jsou určité principy určeny za právní, tak musí být vytyčeny v některém z uznaných pramenů práva. Takovéto principy pak mají právní povahu a jsou aplikována, jsou-li pro to splněny dané podmínky. Musíme připustit, že právní i ústavní normy jsou v některých případech tvořeny tak, že z nich zcela jednoznačně nevyplývá, co má být. V takové situaci nastupují rozhodovací procesy nejrůznějších faktorů, např. soudcovské uvážení, různé hodnoty, dobré mravy apod. Můžeme ale konstatovat, že velká většina právních principů má opravdu pozitivněprávní oporu. I když to není často zdůrazňováno, téměř vždy je možné najít právní předpis, v němž jistotu najdou.²⁵

2.5. Dworkinova teorie právních principů

Ronald Dworkin, americký právní filozof, nejvíce ovlivnil diskusi o právních principech. V jeho dílech, a to především *Taking Rights Seriously*²⁶ se Dworkin snaží ukázat, že právo nemůže chápat jako uzavřený soubor právních pravidel. Kromě pravidel jsou součástí tohoto systému i další standardy, především právní principy.²⁷ Dworkin teorii právních principů zformuloval jako argumentační nástroje kritiky Hartovy právně pozitivistické koncepce. Do nekonečné diskuse mezi právním pozitivismem a iusnaturalismem vnesl nový strukturální argument. Obsahuje teze, podle níž právními principy jsou i ty

²⁵ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, 190 – 219 s. ISBN 978-808-7284-018.

²⁶ V překladu: *Když se práva berou vážně*

²⁷ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 49 s. ISBN 80-246-1246-1.

principy, které nemají dostatečnou základní podporu (tzn., že nejsou vymezeny v ústavě, zákonech apod.), ale protože jsou součástí společenské morálky, tak platí v důsledku svého obsahu. Dále mezi právní argumentaci zařazuje i vyloučení těch principů z platnosti, které na základě systému ústavy či z pohledu základních mravně politických principů vypadají jako zákonné důvody soudcovského rozhodování. Dworkin také vymezuje, že principy se liší od norem logickou strukturou, která na jedné straně ovlivňuje způsob aplikace právních principů a na druhé straně právních norem. Rozdíl mezi pravidly a principy je čistě logický. Spočívá to za prvé v aplikaci pravidel způsobem vše nebo nic, pokud jsou dány subsumpční podmínky, tak pravidlo buď platí, nebo neplatí. Druhý rozdíl mezi principy a pravidly je v dimenzi důležitosti, přičemž pravidla tuto dimenzi mít nemají. Na příkladu to Dworkin definuje tak, že v případě kolize principů se tím rozhodujícím stává ten, který má větší důležitost, přičemž ten druhý z principů v důsledku tohoto svoji platnost neztrácí. Ale pokud dojde ke konfliktu mezi normami, tak platí pouze jedno pravidlo.²⁸

2.6. Alexyho teorie právních principů

Teorie Roberta Alexyho je vybudována na základě teorie Dworkina, kterou z části doplňuje, přejímá a z části i kritizuje. Alexy má zásluhu na tom, že Dworkinovu teorii přenesl do systému kontinentálního práva a také více prozkoumal problematiku právních principů a tuto materii využil pro teoretické uchopení současných problémů ochrany základních lidských práv a rozhodování ústavních soudů. Alexyho teorie jsou velmi významné pro českou jurisprudenci i právní praxi.²⁹

Jak již bylo řečeno v kapitole 2.2. Alexy rozděluje teoretické pojetí právních principů do tří skupin. První varianta je typická silná (striktní) oddělovací teze, dle které jsou principy a pravidla v pozici logického rozdílu, jenž je patrný v případě jejich kolize. K této variantě se přiklání jak Alexy, tak i Dworkin. Druhou variantou je tzv. teze shody, dle níž mezi pravidly a principy není žádný rozdíl

²⁸ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 203 - 204 s. ISBN 978-807-3803-667.

²⁹ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 66 s. ISBN 80-246-1246-1.

a to ani v logické struktuře. A jako třetí varianta je tzv. slabá oddělující teze, která rozdíl mezi principem a pravidlem definuje rozdílem intenzity vyjadřující hodnoty, podle míry obecnosti, významu pro právní řád, vztahu k idejím práva atd. Alexy kritizuje Dworkinovu teorii právních principů jako celek, především odmítá jeho tezi *one right answer*, tedy odmítá znění první teze, dle níž se pravidla aplikují metodu vše nebo nic. Podle Alexyho zjistíme rozdíl mezi principem a pravidlem metodou subsumpce. Alexy konstatuje, že logický rozdíl mezi principem a pravidlem lze stanovit pouze v případě kolize. V případě, že je řešení kolize dáno poměřováním obou norem stojící v kolizi, tak se jedná o principy. Ale pokud je dána aplikace jednoznačně, ne poměřováním, jde o pravidlo. Alexy na rozdíl od Dworkina říká, že konflikt daných pravidel můžeme vyřešit dvěma způsoby. Buď zavedením výjimky, nebo prohlášením jednoho z pravidel, které jsou v konfliktu za neplatné. Alexy také chápe principy jako příkazy k optimalizaci. Tyto příkazy jsou definovány tím, že mohou být splňovány v odlišném stupni, nebo také tím, že příkázaný rozsah jejich splnění není jen od skutkových, ale také právních možností. Právní princip je tedy vymezen schopností poměřování v kolizi a svým aproximativním charakterem. Společné znaky jak Alexyho, tak i Dworkinovo koncepce tedy jsou: odmítnutí obsahového odlišení norem a principů a vytýčení principů jen rozdílem povahy logického sporu.³⁰

2.7. Prozařování ústavní principů do jednoduchého práva

Prozařování ústavních principů do jednoduchého práva je důležité k naplnění požadavku, aby všechny právní normy jednoduchého práva byly vykládány ve světle těchto principů. Prozařování ústavních principů do právního řádu ústí v požadavek ústavně konformního výkladu jednoduchého práva. Pomocí ústavních principů se do práva dostává celá řada rozhodnutí skládajících se z takových norem, které měly do začátku fungování ústavního soudnictví povahu přirozeného práva. V našem právním systému jsou většinou aplikovány právní normy na zákonné či podzákoné úrovni. Zřídka kdy je možné uvažovat o přímé

³⁰ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 204 - 206 s. ISBN 978-807-3803-667.

aplikaci ústavní normy. Hlavně z důvodu, že je buď příliš obecná, nebo je prováděna zákonnou normou. Ústavní pravidla nalézají prostor pro využití zvláště tehdy, když je právní úprava na zákonné úrovni nejasná nebo není možné dospět výslovně k závěru o obsahu pravidla chování. Dále zasahují tehdy, jestliže daná právní norma jednoduchého práva odporuje ústavnímu pravidlu. Ústavní pravidla v procesu aplikace práva nevystupují vždy, ale v případě, kdy jsou dotčena jistou intenzitou. Soudy jsou povinny vykládat zákony a jiné právní předpisy ve světle ústavních principů. Musí prozkoumávat, jestli daná právní norma není v rozporu ústavním principem. Což se nejvíce týká základních práv a svobod, které je nutné chránit na všech úrovních soudní soustavy. Je nutné nalézt rovnováhu mezi požadavkem zachování práva a požadavkem rozumného fungování práva. Takový přístup v poslední době často zaujímá Ústavní soud v případech, kdy je stavěn do role čtvrté soudní instance. Tehdy je Ústavní soud ochoten zasáhnout, pokud došlo obecnými soudy k významnému zásahu do ústavních práv a svobod. Ústavní principy je nutné hájit v tom případě, když je dotčena jejich podstata.³¹ Je velice důležité, že nad principy jednoduchého práva, ve kterých se neodráží některý ústavní princip, tak ústavní princip musí vždy převážet. Z praktického hlediska tohoto kritéria je problém to, že ústavní principy jsou velmi široce formulovány, a že téměř ve všech principech jednoduchého práva lze najít odraz nějakého ústavního principu.³²

³¹ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, 263 – 264 s. ISBN 978-808-7284-018.

³² MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 64 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499

3. Principy Listiny základních práv a svobod

3.1. Princip přirozenoprávní povahy lidských práv

Přirozené právo je normativní systém, který je nezávislý na státu a představuje určitou ideální podobu společenského řádu, tzn. usiluje o vyjádření toho, jaké by mělo být právo tvořené státem. Takovéto přirozené právo je nadřazeno pozitivnímu právu, které považujeme za legitimní normativní řád pouze v případě souladu s právem přirozeným. Již od antické doby jsme se mohli setkávat s přirozeným právem.³³ Za myšlenku přirozeného práva vděčíme sofistům. Rovněž Aristoteles rozlišoval právo přirozené (jako právo dané z přirozenosti a spravedlnosti) a právo pozitivní (právo dané politickým svazem). Důležitý posun ve vývoji lidských práv hrálo křesťanství. Tomáš Akvinský chápal lidi jako obrazy Boží a vedlo ho to přímo k myšlence lidské důstojnosti, osobní svobodě a rovnosti všech lidí před Bohem. Rozhodující význam pro další vývoj lidských práv měli angličtí filosofové a státovědci. Thomas Hobbes přiznával jedinci přirozená práva, ale měla mít platnost jen v přirozeném, předstátním stavu. Ale protože by takový stav vedl k válce všech proti všem, tak musí suverén zajistit ochranu a bezpečnost každého.³⁴

Listina základních práv a svobod se opírá o přirozenoprávní filozofický základ. Přirozená práva člověka byla nejvýznamnějším zdrojem při tvorbě Listiny. Formulace v Listině navazují na různé historické vzory, jako např. Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789, kde představitelé francouzského lidu konstatují, že „se rozhodli vyložit ve slavnostní Deklaraci přirozená, nezczitelná, a posvátná práva člověka. Mezi takovéto významné dokumenty, které se opírají o přirozená práva, můžeme také zařadit např. Deklaraci nezávislosti USA z roku 1776 a z téhož roku Virginskou listinu práv. K přirozenoprávní koncepci se také vyjádřila Všeobecná deklarace lidských práv z 10.12.1948, která proklamovala rovnost všech lidí na světě, kteří „se rodí svobodní i rovní v důstojnosti i v právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím

³³ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 330 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

³⁴ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 111 s. ISBN 978-807-3801-786.

a mají spolu jednat v duchu bratrství.“ Na vytváření Listiny také působily ústavní tradice státu, také vzory ostatních demokratických států, zejména USA a Německa, ale i formulace z mezinárodních dokumentů o lidských právech.³⁵

Přirozenoprávní nebo také „iusnaturalistické“ koncepce lidských práv jsou založeny na tom, že každému člověku okamžikem narození vznikají základní lidská práva bez ohledu na vůli státu. Tato práva nemůžeme považovat za normy vyplývající z pozitivního práva, ale předcházejí mu a jsou mu nadřazené. Stát je nemůže legitimně odstranit, ale musí je uznat a garantovat. Pro současná lidská práva je důležitá tzv. racionalistická koncepce přirozeného práva, podle které jsou lidská práva znatelná již samotným rozumem, tzn. jejich obsahem, podobou, druhy a lze je rozumně odvodit z podstaty svobodného člověka, který je omezen pouze svobodou druhých. Přirozené právo se opírá o suverenitu jednotlivce ve společnosti. Tato přirozená lidská práva nemohou být v žádném případě odstraněna, a to nejen zákonodárným nebo ústavodárným sborem, ale ani v referendu. A to z toho důvodu, že život jedince a jeho atributy nemůže být ve svých základech závislý na jakékoliv vůli druhých. Přirozenoprávní pojetí lidských práv tak především spočívá v nemožnosti legitimně odstranit jejich řád. Samozřejmě není možné zabránit násilným a mocenským agresorům, ale má velký význam v demokratických státech, a to hlavně ve dvou oblastech. Zejména ve vztahu k obsahu většinové vůle a ve vztahu ke kontrole veřejné moci. Veškerá přirozená práva stát nemůže legitimně odstranit, ale může je jen legitimně omezit a to v pouze v nezbytném rozsahu. Jako legitimní důvod považujeme např. omezení z důvodu ochrany práv a svobod druhých nebo jako ochranu hodnot ve veřejném zájmu demokratického státu (tj. ochrana veřejné bezpečnosti, veřejného zdraví apod.). V tomto případě hovoříme o omezení lidských práv právem pozitivním.³⁶

Přirozené právo v ústavněprávním aspektu má užší pojetí než přirozené právo ve filozofickém smyslu, z něhož po staletí toto právo vystupovalo. Původní přirozené právo stojí v centru koncepce práv a svobod člověka. První normy

³⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 463 - 467 s. ISBN 978-808-7212-905.

³⁶ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 330 - 333 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

v takovém případě neutvrzují práva a svobody osoby, které člověk dělat lze, ale utvrzují to, co dělat nesmí („vše co není zakázáno, je dovoleno“). Kdežto ústavněprávní teorie vychází z toho, že základní práva člověka mají všichni již od narození bez ohledu na to, zda jsou občany státu, či v něm žijí nebo nikoliv. Občanská práva jsou ta práva, které náleží určité osobě, pokud je státní občan. Takovéto odlišení je přípustné mezinárodním společenstvím.³⁷

Klasickým příkladem přírozeprávních idejí je v Listině její Preambule, která stanovuje, že: „...uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona, navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů ...“ Zde máme možnost spatřit ruku v ruce přirozené právo člověka s legalitou a také záruku lidských práv. Už z názvu Listiny základních práv a svobod můžeme vyčíst, že všechna práva, která Listina obsahuje, považujeme za základní a nejvýznamnější, kterými stát poskytuje společnosti ochranu. Za nejzákladnější přirozené právo považujeme právo na život, které je chráněno i řadou mezinárodních dokumentů³⁸. Dále sem patří např. právo na svobodu, rovnost, důstojnost, způsobilost mít práva, nedotknutelnost osoby, zákaz trestu smrti, zákaz mučení apod. Podle čl. 1 Listiny jsou základní práva a svobody nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná, ale současně v čl. 41 Listiny to sama u některých práv omezuje. Nezadatelnost znamená, že člověk tato práva nemůže postoupit, dát do zástavy nebo zadat. V nezcizitelnosti spatřujeme nemožnost práva převést za úplatu či jinému darovat. Nepromlčitelnost spočívá v tom, že nezanikají mlčením. Člověk ve vztahu ke státní moci o ně nemůže přijít, a státní moc se nemůže na promlčení odvolat. Nezrušitelnost znamená, že státní moc může tato práva deklarovat, prohlásit, garantovat, ale nemůže je zrušit nebo prohlásit za neplatné. Stát základní lidská práva netvoří, nýbrž je prohlašuje a uznává. Na rozdíl od povinností je člověk využít nemusí.³⁹

³⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 938 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

³⁸ např. Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Charta základních práv Evropské unie

³⁹ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 313 - 320 s. ISBN 978-80-7380-423-7

3.2. Princip suverenity lidu

Princip suverenity lidu byl pod vlivem J.J. Rousseaua a opíral se o přirozenoprávní teorii. Suverenity neboli také svrchovanost lidu byla vyjádřena v Deklaraci práv člověka a občana dne 26. srpna 1789, kde v čl. 3 se uvádí: „*Základ vši svrchovanosti spočívá výhradně v lidu. Jakýkoliv sbor ani jednotlivec nemůže vykonávat pravomoc, která by se od lidu výslovně neodvozovala.*“⁴⁰

Suverenity lidu je považována za stěžejní princip demokratického státu. Demokratická forma vládnutí je založena na vládě lidu, lidem a pro lid. Lid je představován jako jediný zdroj legitimacy státní moci a jeho představitelé jsou takovými lidem přímo či nepřímo voleni. Princip suverenity lidu je vyjádřen vládou lidu, tedy nejvyšší a úplnou mocí ve státě. Tento princip se může představovat ve dvou základních typech. Jako první je tzv. přímá forma, která je založená na mechanismech, kterými lid sám rozhoduje jednotlivé otázky. Pod takovou formou si představíme přímou demokracii, kde se suverenity lidu vykonává prostřednictvím referend, lidového veta či v širším smyslu i právem petičním nebo shromažďovacím aj. Jako druhá forma je tzv. forma zprostředkovaná, kdy moc lidu je uplatněna prostřednictvím vybraných zástupců, což odpovídá tzv. zastupitelské demokracii. Suverenity lidu je zde představována tím, že lid si ve svobodných volbách zvolí své zástupce, kteří jsou pak reprezentanti takového státu. Takovýto mechanismus představují zejména politické strany, a voliči tak vybírají konkrétního zástupce, ale i politickou stranu, za níž vybraný jedinec kandiduje. Ústava ČR jednoznačně preferuje formu zastupitelské demokracie a to dle čl. 2 odst. 1 a 2. Lid vykonává státní moc v rámci orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní a jen ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává moc přímo (např. volba prezidenta dle čl. 54 odst. 2 Ústavy ČR). Systém našeho státu je založen na principu všeobecných, přímých a rovných voleb zákonodárského sboru, principu volného soutěže politických stran, volného mandátu a principu parlamentní vlády. Vláda pro lid jako třetí znak demokracie je příkaz státní moci, aby vždy jednala ve prospěch lidu a jejich

⁴⁰ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 93 s. ISBN 978-80-7380-423-7

zájmu. Jedná se především o zachování demokracie a jejich základních hodnot.⁴¹ Strážcem těchto hodnot je i Ústavní soud, který v jednom ze svých nálezů stanovil, že: „*Ústava České republiky například v čl. 9 odst. 2 stanovuje, že změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná. Tím jsou konstitutivní principy demokratické společnosti v rámci této Ústavy postaveny nad zákonodárnou kompetenci a tím ultra vires Parlamentu.*“⁴²

Suverenita lidu je v Listině vyjádřena hlavně v čl. 2.

- (1) *Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.*
- (2) *Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.*
- (3) *Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*

Listina vedle prohlášení zásady demokracie zejména vylučuje vázanost státu na výlučnou ideologii nebo náboženské vyznání a to řadou legislativních opatření, které jsou v právním řádu, např. registrace politické strany demokratického charakteru, pluralita volebních podmínek aj. Za předpoklad demokracie jsou i některá práva upravené Listinou např. osobní svoboda (čl. 8), svoboda pohybu a pobytu (čl. 14), svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, vědeckého bádání a umělecké tvorby (čl. 15), svoboda projevu náboženství či víry (čl. 16), svoboda projevu a právo na informace (čl. 17) aj. Listina také garantuje v čl. 22 svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti. Pokud by suverenita lidu byla narušena, mají občané dle čl. 23 právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, který je vymezený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny. Právem na odpor Listina zakládá možnost legitimního prostředku obrany lidu před odstraňováním demokratického řádu. Vztah k demokratickým základům státu má

⁴¹ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 27 - 29 s. ISBN 978-807-3804-497. a POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 335 - 336 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

⁴² Nález Pl. ÚS 19/93. [online]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26447&pos=4&cnt=5&typ=result>

i princip samosprávy, který nalezneme i v Preambuli Listiny: „...navazuje na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů.“ Územní samospráva je upravena v hlavě sedmé Ústavy ČR, v Listině je národnostní samospráva v čl. 25 a odborová samospráva v čl. 27.⁴³

Suverenita lidu je ve státech kontinentální Evropy politickým pojmem. Jak už bylo konstatováno, je suverenita lidu produktem francouzského státu a ve francouzských ústavách je tento pojem spjat s „národem“. Většina evropských ústav používá termín svrchovanost lidu. V portugalské ústavě patří lidu nedělitelná a také jediná suverenita, upravuje např. v čl. 115 an. podmínky lidového hlasování, které je možné vyvolat i bez vazby na rozhodnutí orgánů veřejné moci. Italská ústava uvádí v čl. 1, že suverenita patří lidu, v čl. 71 upravuje lidovou iniciativu a v čl. 75 lidové veto. V ústavě španělské monarchie konstatuje, že veškerá státní moc vychází ze španělského lidu a ten se pokládá za nositele národní suverenity. Z toho nám vyplývá, že klasické pojetí pojmu suverenity je možné považovat za nesporné.⁴⁴ K suverenitě lidu se vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu, kde říká: „Není možné opomíjet princip svrchovanosti lidu, který je nositelem nadstátní moci, moci konstitutivní, zatímco zákon je produktem moci uvnitř státu již konstituované a institucionalizované.“⁴⁵

3.3. Princip svobody

Princip svobody patří mezi základní garance katalogu lidský práv. Svobodu chápeme jako právo, kdy se každý může chovat podle své vlastní vůle a je omezen pouze stejným rozsahem svobody druhých, tzn., že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého. Dále je svoboda omezena hodnotami chráněnými ve veřejném zájmu (např. veřejné zdraví, mravnost apod.). Princip svobody nemůžeme vnímat tak, že každý se může chovat bez ohledu na ostatní,

⁴³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 943 - 944 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

⁴⁴ Srov. KLOKOČKA, V., Ke sporu o pojem suverenity lidu: *Politologický časopis, Diskuze* [online] str.118, dostupné z: <<http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1995/2/1995-2-5-Klokocka-Ke%20sporu%20o%20pojeti%20suverenity%20lidu.pdf>> a POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 337 – 338 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

⁴⁵ Nález Pl. ÚS 19/93. [online]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26447&pos=4&cnt=5&typ=result>

ale tak, že společnost garantuje každému svůj vlastní životní prostor.⁴⁶ Princip svobody je zakotven v čl. 1 Listiny základních práv a svobod, a to dle nálezu II. ÚS 2268/07. Dle ústavního nálezu Pl. ÚS 43/93 nesmí svoboda směřovat k porušení obecných a demokratických hodnot. Zneužití svobody je nejvíce zřejmé tehdy, pokud je porušena důstojnost jiného člověka.⁴⁷

Listina základních práv a svobod zaručuje jednotlivé konkrétní svobody, a to osobní svobodu (čl. 8), svobodu od nucených prací (čl. 9), svobodné vlastnictví majetku (čl. 11), svobodu pohybu a pobytu (čl. 14), svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání, vědeckého bádání a umělecké tvorby (čl. 15), svobodu projevat své náboženství (čl. 16), svobodu podnikání a svobodnou volbu povolání (čl. 26 odst. 1), svobodné rozhodování o své národnosti (čl. 3 odst. 2) a politickou svobodu.⁴⁸

S principem svobody je také spojen čl. 2 odst. 3 Listiny „*Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*“. Toto ustanovení je identické s čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR s jediným rozdílem, že v Listině se článek vztahuje na každého jedince, kdežto v Ústavě ČR pouze na každého občana. V rámci těchto článků lze hovořit o tzv. zásadě legální licence, která stanoví, že „každý je oprávněn činit vše, co zákon nezakazuje, a nikdo nesmí být nucen činit nic, co zákon neukládá“. Tímto principem vzniká subjektům práv prostor k jednání, v nichž jsou svobodní, aniž by to muselo být zakotveno v právním řádu. Obecně lze říci, že není-li stanoveno pro svobodu konkrétní omezení je člověk svobodný. Hranici svobody vymezuje zákon, který buď určité jednání zakáže, nebo jednání uloží. Povinnost něco činit či se něčeho zdržet musí být výslovně dána.⁴⁹

⁴⁶ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 337 – 338 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

⁴⁷ BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 62 s. ISBN 978-807-3577-506.

⁴⁸ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 139 s. ISBN 978-807-3804-497.

⁴⁹ Srov. POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 340 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967 a KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 948 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

Definici pojmu svoboda můžeme vymežit jako přirozený a společenský jev. Svobodu nelze vyčlenit ze sociální lidské existence. Aby existovala svoboda, je nutné zajistit základní životní potřeby a postupně vyvíjet kvalitu a kvantitu jejího růstu. Svobodu považujeme za aktivní pojetí, které stále hledá nejlepší metody k rozvinutí svobody jednotlivce i společnosti. Důležitý aspekt v otázce svobody je, aby svoboda osobnosti byla v rámci lidství a nebyla v rozporu se základními demokratickými prvky státu.⁵⁰

3.3.1. Negativní a pozitivní svoboda

Ve 20. století britský filosof Isaiah Berlin na sebe upozornil dílem „Dva pojmy svobody“ v nichž rozlišil svobodu na negativní a pozitivní. Negativní svoboda vyznačuje určitý prostor, ve kterém člověk může jednat bez překážek ze strany druhých lidí (svoboda od). Kdežto pozitivní svoboda (svoboda k) vychází z přání individua být svým vlastním pánem. To znamená, že mé rozhodnutí by mělo být na mně samotném a nikoliv na vnějších silách. Pozitivní svoboda spočívá v tom, že může až příliš snadno zničit velkou část negativních svobod. Proto v dnešní době převládá tradiční negativní pojetí svobody. Toto pojetí svobody obhajuje český státovědec Zdeněk Neubauer a říká, že: „*Svoboda je v podstatě pojmem negativním, neboť znamená negaci jakéhokoliv omezení, donucení, nátlaku, poslušnosti a povinnosti, tedy právě toho, co je podstatou jevu státu*“. Negativní vymezení svobody zastává také britský státovědec Derek Heater, který tvrdí, že skutečná lidská svoboda není svobodou pozitivně vymezenou, ale je vždy svobodou „od něčeho“ (např. od pronásledování při propagaci názorů). Podobně se k tomuto názoru staví Robert Inglehart, A.J. Milne a M. Cranston.⁵¹

⁵⁰ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 196 s. ISBN 978-807-3576-295.

⁵¹ Srov. BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 62 s. ISBN 978-807-3577-506. a BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 194 s. ISBN 978-80-7357-629-5.

3.3.2. Duchovní svoboda

Duchovní svobody se začaly vyvíjet na základě svobod náboženských. Náboženské svobody jako ústavně pozitivně-právní úpravu přinesla Deklarace práv člověka a občana (čl. 10) a 1. dodatek Ústavy USA, který byl přijat v roce 1791. Pro důstojnost lidského života je svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání dle čl. 15 odst. 1 Listiny důležitým předpokladem. Můžeme říci, že tento článek je jeden z mála základních práv, který nemůže být omezen zákonem. Zákonem lze omezit až vnější projevy svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání (např. svobodu projevu a svobodné projevování víry bohoslužbou). Podle čl. 15 odst. 3 Listiny je možné s ohledem na víru či svědomí odepřít vojenskou službu. Ve známém nálezu⁵² pod pojmem „válka soudů“, kdy byl v konfliktu Ústavní soud se soudem Nejvyšším, tak se Ústavní soud postavil proti opakovanému trestání odpíračů vojenské služby za trestný čin obcházení branné povinnosti. Dále mezi duchovní svobody řadíme i svobodu vědeckého bádání a svobodu umělecké tvorby. Postupně bylo přirozené i právo na svobodu projevu, kdy každý, kdo si něco myslí či v něco věří, má právo to svobodně vyslovit. Svoboda projevu se stala jedním z hlavních předpokladů pro vývoj politických práv. Ze svobody projevu tedy vychází svoboda spolčování, vytváření politických stran a formování demokratického systému, který zahrnuje i všeobecné volební právo. Se svobodou projevu je také spojeno právo veřejnosti na informace a svoboda tisku.⁵³

Listina v čl. 15 tedy zaručuje absolutní nedotknutelnost duchovní svobody daného jedince, která plyne z lidské důstojnosti. Každému v tomto státě je zaručena volnost k vyznání své víry, náboženského vyznání či jiného přesvědčení a kdykoliv jej změnit. V této sféře nesmí veřejná moc žádným způsobem zasahovat a omezovat či jinak znemožňovat svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.⁵⁴

⁵² Nález Pl. ÚS 19/98. [online]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=52543&pos=2&cnt=3&typ=result>

⁵³ Srov. HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 131 s. ISBN 978-807-3801-786. a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 147 s. ISBN 978-807-3804-497.

⁵⁴ JÄGER Petr in WÄGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 370 s. ISBN 978-807-3577-506.

Čl. 16 Listiny můžeme pokládat za speciální konkretizaci svobody náboženského vyznání, která je upravená v předcházejícím článku 15. Čl. 16 Listiny upravuje svobodný projev náboženství nebo víry samotnou osobou či společně a to různými způsoby. V případě, že výkon těchto práv neomezí zákon, například z důvodu veřejného bezpečí a pořádku nebo zdraví a mravnosti, fyzická osoba může vykonávat náboženství a víru soukromě či veřejně, samostatně nebo s jinými na základě bohoslužby, náboženskými úkony nebo vyučováním. Listina tedy přímo vymezuje druhy výkonu a způsoby kolektivního výkonu náboženské víry, čímž z části předurčuje upřesněním zákony, kterými jsou zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a zákon č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností.⁵⁵

3.3.3. Hospodářská svoboda

V rámci hospodářské svobody řadíme zejména svobodu vlastnictví, svobodu povolání a svobodu podnikání. V dnešním moderním pojetí ústavního práva je svoboda vlastnictví velice spjata s Johnem Lockem, který vybudoval svoji myšlenku státu na svobodě vlastnictví. V současné době je vlastnické právo omezováno nejen daňovou institucí, možnostmi vyvlastnění, ale také v rámci rozvoje sociálních práv, nutností ochrany životního prostředí, ochrany lidského života a zdraví i svobodné konkurence.⁵⁶

Svoboda vlastnictví je vymezena v čl. 11 Listiny, kde se stanovuje, že každý má právo vlastnit majetek. Dále je také chráněno čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Se zásahem do vlastnického práva se často setkáváme u stížností před Ústavním soudem i Evropským soudem pro lidská práva. V rámci vlastnictví je spojena svoboda s věcí libovolně zacházet, ale je omezena zákazem zneužití vlastnictví. Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné jen na základě

⁵⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 325 s. ISBN 80-738-0261-9.

⁵⁶ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 133 s. ISBN 978-807-3801-786.

zákonu, ve veřejném zájmu a za náhradu. Čl. 11 Listiny také garantuje právo na dědění a ukládá daňovou povinnost.⁵⁷

Svoboda povolání a svoboda podnikání jsou vymezeny v čl. 26 odst. 1 a 2 Listiny, která konstatuje, že každý má právo na svobodnou volbu povolání, právo podnikat nebo provozovat jinou hospodářskou činnost za zákonem stanovených podmínek. Svobodná volba povolání má dlouhodobou tradici a můžeme ji nalézt již v Prošincové ústavě z roku 1867 („Každý má toho vůli, vyvoliti si své povolání a vzdělati se k němu, jak a kde mu libo.“). Volba povolání je považována za velice důležitý princip svobodného a důstojného života. K tomu je připojeno i právo na podnikání, i když je částečně omezeno a to čl. 41 odst. 1 Listiny, lze se ho domáhat jen v mezích zákonů.⁵⁸

3.4. Princip rovnosti

Princip rovnosti je zakotven v čl. 1 Listiny („Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“). Tato zásada je úzce spjata se zákazem diskriminace, který je vymezen zejména v čl. 3 odst. 1 Listiny, tedy zde zaručuje základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Zákaz diskriminace se také vyskytuje v čl. 24 Listiny, který se týká příslušníků národnostních nebo etnických menšin. Princip rovnosti se nejčastěji definuje jako tzv. rovnost v právech či rovnoprávnost ve významu rovného postavení jednotlivců v právním řádu, která požaduje stejné zacházení ve stejných případech a různé v případech odlišných. Musí tedy být každému přípustná jednotlivá práva za stejných podmínek jako ostatním. Vedle rovnosti v právech jsou uvedené další rovnosti jako např. rovnost v důstojnosti nebo jiných hodnotách, ale vždy vyplývá ze zásady rovnosti v právech a zákazu negativní diskriminace.⁵⁹

⁵⁷ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 144 - 145 s. ISBN 978-807-3804-497.

⁵⁸ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 149 s. ISBN 978-807-3804-497.

⁵⁹ Srov. POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 340 – 341 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-

Rovnost vyžaduje vztah k určité sociální hodnotě. Je třeba ji chápat jako vztahovou kategorii mezi určitou skupinou objektů, osob či okolností, které mají alespoň podobné nebo stejné kvality.⁶⁰ Princip rovnosti nemůžeme pojmout jako absolutní, protože lidé si svými dispozicemi rovni nejsou. Již Ústavní soud ČSFR pojal rovnost v relativní kategorii, která vyžaduje jen odstranění odůvodněných rozdílů.⁶¹

Existuje několik druhů rovností jako např. rovnost formální a materiální, rovnost příležitostí a výsledků a akcesorická a neakcesorická rovnost. Aristoteles byl prvním filozofem, který o rovnosti uvažoval a zformuloval ideál formální rovnosti.

3.4.1. Formální rovnost

Aristoteles vyjádřil formální rovnost imperativem „posuzuj podobné případy podobně“. Ústavní soud se ve svém nálezu vyjádřil k rovnosti, že „*stejně nesmí být upravováno libovolně nestejně, avšak zároveň nestejně nesmí být upravováno libovolně stejně*“⁶². Formální rovnost je rovností *de iure*. Jsou zde pravidla pro všechny stejné, i přesto, že by někomu mohla být na újmu nebo danou osobou či skupinu znevýhodňovala. Jak již bylo uvedeno, je formální rovnost stejné zacházení se stejnými. Měli bychom si ale položit otázku, co je stejné? či co je srovnatelné? Důležité je abychom si uvědomili, zda je každé rozlišování diskriminační? Pokud srovnáváme dvě osoby, tak které můžeme považovat za stejné a které nikoliv. Toto rozdílné zacházení je zakotveno v čl. 3 odst. 1 Listiny. Pro formální rovnost nenastává rozdíl, pokud se s dvěma jedinci zachází stejně špatně nebo stejně dobře. Dále je velice nezbytné nalézt komparátora, kdy v určitých případech existuje komparátorů více nebo naopak není žádný komparátor. Komparátor představuje někoho, prostřednictvím něhož může porovnávat. Většinou se setkáváme s mužskou normou (tj. zdravý,

3802-967 a BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 65 s. ISBN 978-807-3577-506.

⁶⁰ BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 65 s. ISBN 978-807-3577-506

⁶¹ Nález ÚS ČSFR Pl. ÚS 22/92

⁶² Nález Pl. ÚS 16/98. [online]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=115&pos=3&cnt=4&typ=result>

heterosexuální bílý muž, který nemá žádný handicap). Ale je vůbec možné srovnávat muže se ženou? A s kým by se měla srovnávat těhotná žena? Původně se na pracovišti srovnávala těhotná žena s nemocným mužem, záhy však bylo od této komparace upuštěno a těhotná žena není s nikým srovnávána, tedy je stvořena jako samostatná kategorie. Formální rovnost není určena k tomu, abychom s jedinci zacházeli přiměřeně s ohledem na jejich odlišnosti. Této rovnosti chybí tzv. faktická rovnost, která se zajímá právě o jednotlivce a jeho následky těchto situací.⁶³

3.4.2. Materiální rovnost

Rovnost v materiálním smyslu je vyjadřována jako „stejněmu stejně, odlišnému odlišně, a to *de iure* i *de facto*“. Materiální rovnost se nejenom týká stejného zacházení, ale vyskytuje se zde faktická rovnost, která slouží k posouzení následků na reálnou situaci jednotlivce. Pokud se naskytne faktická nerovnost, tak vede ke zpětné změně právní úpravy. Rozdíl mezi materiální a formální rovností můžeme uvést na příkladu. A to v případě, že dojde na zavedení školních uniforem na základní škole. Z pohledu formální rovnosti není tato povinnost nosit uniformu někomu na újmu, protože se všemi jedinci se zachází stejně. Ale z hlediska materiální rovnosti už nastává problém, protože pokud se ve škole vyskytují jedinci muslimského či židovského náboženství a chtějí ho nadále respektovat, tak předepsaná školní uniforma jim to neumožňuje. To jaký je rozdíl mezi materiální a formální rovností se již také vyjádřil Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 42/03. Ústavní soud pokládá za nutné, aby se za základní rovnost považovala rovnost formální, ale s tím, že zákonodárce má právo z důvodu odstranění nějaké faktické nerovnosti nebo jiného problému zvážit normativní zakotvení nerovnosti. Jako příklad takového zvýhodnění můžeme považovat přednost handicapovaného člověka před někým zdravím.⁶⁴

⁶³ Srov. Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 11 – 14 s. ISBN 978-80-7179-584-1 a BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 66 s. ISBN 978-807-3577-506

⁶⁴ Srov. Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 17 – 18 s. ISBN 978-80-7179-584-1 a BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina*

3.4.3. Rovnost příležitostí

Rovnost příležitostí je vyjádřena formulí „všichni na stejnou startovní čáru...“. Je možné ji považovat za jednu z materiálních rovností. Základem této rovnosti je určité poznání, že opravdové rovnosti nemůžeme nikdy dosáhnout, jestliže daní jedinci nemají stejné startovní pozice. Proto by všichni jedinci měli mít stejné možnosti a příležitosti do začátku. K tomu, aby měli všichni stejné startovní pozice, se musí aktivně zapojit stát v rámci vzdělávacích programů např. pro děti ze sociálně slabších rodin nebo v podobě kurzů pro zvyšování kvalifikace dlouhodobě nezaměstnaných. Musíme si ale položit otázku jak tyto „rovné startovní podmínky chápat“ a nakolik je tato rovnost příležitostí opravdovým řešením?⁶⁵

3.4.4. Rovnost výsledků

Rovnost výsledků můžeme také zařadit pod materiální rovnost. Představuje se jako „všem stejně v cíli...“. Rovnost výsledků považujeme za kolektivní rovnost, kde klíčový faktor není jedinec, ale celá skupina. Cílem této rovnosti je spravedlivé zastoupení jedinců různého náboženství, pohlaví a rasy v daném prostředí, také usiluje o rovnoměrné rozdělení výhod ve společnosti. Významnou roli u rovnosti výsledků zajišťuje statistika. Zde se rovnost výsledků opírá o konečnou nerovnost v cíli. Nemůže považovat za diskriminaci to, že zastoupení žen ve vrcholných manažerských pozicích nebo zastoupení žen na pozici řidičky v dopravním odvětví je mizivé. Důvodem chybějících žen v určitých oborech je nedostatečné vyškolení nebo také důvod, že ženy takový obor neláká.⁶⁶

základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 66 - 67 s. ISBN 978-807-3577-506

⁶⁵ Srov. Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 18 – 19 s. ISBN 978-80-7179-584-1 a BAROŠ Jirí in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 67 s. ISBN 978-807-3577-506

⁶⁶ Srov. Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 19 – 21 s. ISBN 978-80-7179-584-1 a BAROŠ Jirí in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 67 s. ISBN 978-807-3577-506

3.4.5. Akcesorická a neakcesorická rovnost

Neakcesorická rovnost zakazuje rozdílné zacházení v právech, tedy předkládá určitý příkaz obecné rovnosti v právech (např. zakazuje odlišné podmínky pro přiznání podpory v nezaměstnanosti a to mezi standardními uchazeči a absolventy). Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 7/03 neakcesorickou rovnost ztotožnil s všeobecnou rovností před zákonem, kdežto akcesorická rovnost podle čl. 3 odst. 1 Listiny zakazuje diskriminaci osob při výkonu jejich základních práv a pokaždé se dotýká jiného základního práva nebo svobody. Akcesorická rovnost tedy rozdílné zacházení nepřipouští jenom na základě určitých skutečností (např. pohlaví, barva pleti, věk apod.), které by byly příčinou zásahu do jednotlivého základního práva.⁶⁷

3.4.6. Diskriminace

Pojem diskriminace je klíčový pro aplikaci principu rovnosti, protože diskriminace a rovnost spolu úzce souvisí. Zákaz diskriminace nalezneme v čl. 3 odst. 1 Listiny, který bychom měli vykládat spolu s čl. 1 Listiny. Oba články zakotvují stejný zákaz diskriminace. Respektive čl. 1 Listiny je jakési zastřešení zákazu diskriminace v čl. 3 odst. 1 Listiny. V čl. 1 Listiny je základem svoboda a rovnost v důstojnosti i právech, a tato rovnost může mít další spojení s jinými články Listiny, například v čl. 37 odst. 3 Listiny se vyskytuje procesní rovnost. Čl. 1 Listiny nám slouží jako tzv. výkladové vodítko k čl. 3 odst. 1 Listiny, a to hlavně provázáním rovnosti s důstojností člověka. Zákaz diskriminace si nesmíme vykládat jako zákaz veškerého vyčleňování, ale jen takového, které je morálně nepřipustné a snižuje lidskou důstojnost.⁶⁸

V právní teorii existuje několik definic pojmu diskriminace. Např. Ústavní soud ve svém nálezu definuje diskriminaci jako: „*Původní význam latinského slovesa „discriminare“ je rozlišovat. V právu je ovšem zcela běžné, že se rozlišuje mezi různými subjekty práva, a proto ne každé rozlišení je automaticky*

⁶⁷ Srov. BAROŠ Jirí in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 68 s. ISBN 978-807-3577-506 a POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 341 – 344 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

⁶⁸ Bobek Michal in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 97 - 99 s. ISBN 978-807-3577-506

*diskriminací ve smyslu, jaké tomuto pojmu přisuzuje současné právo. Jestliže, jak bylo vyloženo shora, ústavní zásadu rovnost nelze chápat absolutně jako abstraktní kategorii, ale jako rovnost relativní, pak za diskriminaci nelze považovat jakýkoliv rozdíl v právech a povinnostech různých subjektů práva, ale pouze rozdíly neodůvodněné.*⁶⁹

Také český Veřejný ochránce práv vymežil svoji definici diskriminace jako: „*Diskriminace = odlišné, právem zakázané zacházení s lidmi ve vymezených, srovnatelných situacích na základě různé rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, víry, náboženského vyznání a světového názoru.*“⁷⁰

Za diskriminaci můžeme považovat rozlišování, které vyčleňuje jedince ze společnosti, a to na základě diskriminačního důvodu, který daný jedinec má. Jako důsledek takového vyčlenění považujeme buď odepření práva, nebo odepření výhod, které jsou dostupné ostatním jedincům. Ovšem nemůže konstatovat, že jakmile se jedná o nějaké rozlišování, tak automaticky to znamená diskriminaci. Za diskriminační kritéria považujeme např. těhotenství, mateřství, pohlaví, rasa nebo etnický původ, sexuální orientace, náboženství či víra, nepříznivý zdravotní stav, politické či jiné smýšlení, majetek, rod nebo jiné postavení. Za diskriminační chování také pokládáme obtěžování, sexuální obtěžování či návod k diskriminaci.⁷¹

3.4.6.1. Přímá diskriminace

Za přímou diskriminaci považujeme opomenutí či jednání, kdy se s danou osobou nebo skupinou zachází ve srovnatelné situaci méně příznivě, než se zachází s osobou (skupinou) jinou, a to na základě diskriminačního důvodu (např. pohlaví, rasa, jazyk aj.). Antidiskriminační zákon definuje přímou diskriminaci jako: „*takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou*

⁶⁹ Nález sp.zn. II.ÚS 1609/08. [online]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=62527&pos=2&cnt=2&typ=result>

⁷⁰ Veřejný ochránce práv: Diskriminace . [online]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/>

⁷¹ Srov. BOUDA, Petr, *Nepřímá diskriminace* . Brno: Masarykova univerzita, 2011, 13 – 14 s. ISBN 978-80-210-5679-4 a FIALOVÁ, E., SKÁLOVÁ, H., *Neviditelný problém: Rovnost a diskriminace v praxi: sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR* . Praha : Gender Studies, 2010, 17 – 19 s. ISBN 978-80-86520-30-8

*zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru.*⁷²

V rámci diskriminace je možné provést tzv. test (přímé) diskriminace, o níž se jedná, v případě, že dochází:

- a) k vyčlenění srovnatelného jednotlivce nebo skupiny;
- b) ze zakázaného důvodu;
- c) které mu je k tíži (odepřením dobra či uložením břemene); a
- d) takové vyčleňování není možné ospravedlnit (nesleduje žádný legitimní zájem a opatření je disproportní).⁷³

3.4.6.2. Nepřímá diskriminace

Definice nepřímé diskriminace je poněkud složitější, kdy kritérium pro rozlišování se zdá být neutrální, ovšem právě dopadá na chráněnou skupinu a to velmi nepřiměřeně.⁷⁴ Veřejný ochránce práv definuje nepřímou diskriminaci jako: „...jednání, při němž se s někým zachází méně příznivě na základě kritéria, které je zdánlivě neutrální. V určitých případech je možné nepřímou diskriminaci odůvodnit rozumným cílem, ovšem i prostředky k jeho dosažení musí být přiměřené a nezbytné.“⁷⁵

Přímou diskriminaci chápeme jako rozlišování podle daného diskriminačního důvodu, např. zákaz vstupu do budovy školy ženám muslimského náboženství. Kdežto v případě nepřímé diskriminace je rozlišování podle jiného hlediska, které neřadíme pod diskriminační důvody, např. do budovy školy je zakázáno vstupovat

⁷² §2 odst. 2 Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

⁷³ Bobek Michal in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 101 s. ISBN 978-807-3577-506

⁷⁴ Bobek Michal in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 109 s. ISBN 978-807-3577-506

⁷⁵ Veřejný ochránce práv: Co je – co není diskriminace . [online]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/co-je-co-neni-diskriminace/>

osobám s pokrývkou na hlavě. Tímto zásahem jsou automaticky vyloučeny jak muslimské ženy s burkou, ale i ortodoxní Židé.⁷⁶

Diskriminaci nepřímou je možné si představit pod dvěma typy. První typ znamená obecnou normu, která působí stejně bez rozdílu na všechny subjekty, ale je hodně rozsáhlá, takže na někoho může působit přísněji, neboli nepříznivěji než na ostatní subjekty. Jako příklad této diskriminace může být zavedení školních uniforem na základní škole. Tudiž by vyznavači muslimského nebo židovského náboženství nemohli svoji víru vyznávat. Zde by pomohl návrh na vytvoření výjimky. Druhý typ nepřímé diskriminace představuje právní normu, která obsahuje výjimku, ale tato výjimka má nepřiměřený dopad na určité subjekty. Zde je řešením odstranění výjimky, pokud je nepotřebná.⁷⁷

3.4.6.3. Antidiskriminační zákon

Zákon č. 198/2009 Sb. ze dne 23. dubna 2008, o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů neboli tzv. antidiskriminační zákon byl přijat až v červnu 2009, i když se Česká republika zavázala po vstupu do Evropské unie zajistit řádnou a účinnou ochranu před diskriminací. Antidiskriminační zákon se začal připravovat už v roce 2000. V té době se již v českém právním řádu vyskytovala některá ustanovení týkajících se směrnice, ač hůře či lépe provedená, ale celkově našemu státu chyběl kompletní zákon o diskriminaci. Prostřednictvím něho se implementovaly do českého právního řádu směrnice Evropské unie, které se týkají rovného zacházení. Např. směrnici o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání⁷⁸, směrnice týkající se rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ⁷⁹, směrnice

⁷⁶ BOUDA, Petr, *Nepřímá diskriminace*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 16 - 17 s. ISBN 978-80-210-5679-4

⁷⁷ Srov. BOUDA, Petr, *Nepřímá diskriminace*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 17 - 18 s. ISBN 978-80-210-5679-4 a Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 52 - 54 s. ISBN 978-80-7179-584-1

⁷⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES, dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0054&qid=1407929443960&from=CS>

⁷⁹ Směrnice Rady 2000/43/ES, dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043&qid=1407929870580&from=CS>

týkající se uplatňování zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy⁸⁰ aj. Směrnice upravují diskriminaci nesouměrně oproti antidiskriminačnímu zákonu, který vymezuje jednotlivé diskriminační důvody a sjednocuje ochranu a poskytuje ji všem bez rozdílu.⁸¹

Za diskriminační důvody dle antidiskriminačního zákona považujeme rasu, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru či světový názor. Jsou to v podstatě všechny důvody, které jsou uvedeny ve směrnících, kromě národnosti, která upravena není.⁸²

3.5. Princip proporcionality

V čl. 4. odst. 4 Listiny je formulováno, že: „*Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*“ Tento odstavec lze chápat jako omezení omezování základních práv nebo jako spodní mez omezení. V čl. 4 odst. 4 Listiny je tedy vymezen princip proporcionality, nebo také princip poměrování. Jedná se o zásadu, která určuje poměr uplatnění protichůdných hodnot a chce dosáhnout vyváženého uplatnění každého z nich. Jako těžiště svého uplatnění je používána aplikace a interpretace práva jednotlivých základních práv a svobod. Je důležitá vzájemná optimalizace, a pokud dojde ke kolizi, musíme určit, které právo má přednost a zároveň nesmíme připustit možný zásah do kteréhokoliv z nich.⁸³ Jako typický příklad proporcionality si uvedeme mezi principem rovnosti a svobody. V případě absolutizace jednoho z nich by znamenalo porušení toho druhého a spolu s tím i neopominutelné hodnoty demokracie. Absolutní svoboda by znamenala a vedla k totální nesvobodě, protože silní by v podstatě prosadili vše a slabí nejspíše

⁸⁰ Směrnice Rady 75/117/EHS, dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:31975L0117&rid=1>

⁸¹ FIALOVÁ, E., SKÁLOVÁ, H., *Neviditelný problém: Rovnost a diskriminace v praxi: sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha : Gender Studies, 2010, 21 – 22 s. ISBN 978-80-86520-30-8

⁸² BOUČKOVÁ, P., HAVELKOVÁ, B., KOLDINSKÁ, K., KÜHN, Z., KÜHNOVÁ, E., WHELANOVÁ, M., *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, 110 s. ISBN 978-80-7400-315-8

⁸³ BARTOŇ, M. in KLÍMA, K., a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha : ASPI, 2007, 495 s. ISBN 978-80-7357-295-2

vůbec nic. Absolutní rovnost by zastavila společenský pokrok, takže by se mohla snadno stát tzv. rovností bídy. Proto musíme oba principy vzájemně vyvážit, s tím, že v oblasti základních práv převažuje „rovnost ve svobodě“, která zaručuje každému jedinci svůj životní prostor a v běžném životě spíše „svoboda v nerovnosti“, která umožňuje vznik individuálních předností a schopností člověka. Princip proporcionality také uplatníme u práv, které jsou vzájemně kontrapoziční. Jako např. svoboda projevu a právo na dobrou pověst. Proporcionalita se uplatňuje v různých podobách. Na jedné straně v rámci tzv. plné optimalizace, kdy je nutné dosáhnout co nejlepší harmonizace a vzájemného vyvážení kolidujících hodnot. Tuto hodnotu použijeme hlavně při kolizích základních principů, osobních a politických práv nebo v případech posuzování legitimních zásahů do těchto práva. Druhá metoda je tzv. odstraňování zjevných disproporcí, kdy cílem je pouze vyloučení nepřiměřených zásahů, které by popíraly smysl a podstatu některých hodnot. Tento model využijeme při posouzení zásahů do hospodářských, sociálních a kulturních práv.⁸⁴

Poměrování práv je třeba provádět na základě posouzení tří kritérií, tzv. testu proporcionality. Za první rozhodnutí Ústavního soudu ohledně testu proporcionality je považován náleží sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. října 1994 ve věci ústavnosti institutu anonymního svědka v trestním řízení, ale pokud nahlédneme zpět do judikatury Ústavního soud, najdeme i jiná rozhodnutí, kde je problematika kolizí základních práv popsána. Například v rozhodnutí Ústavního soudu, kterým zrušil trestný čin hanobení Parlamentu, vlády a Ústavního soudu, kde se uvádí, že: „Protože každý zákon obsahující příkazy a zákazy zasahuje do svobody jednotlivce a jeho základních práv, je třeba uvážit, zda a do jaké míry jsou příkazy zákona zřetelné a přesně definovány, ale také zda jsou svému účelu přiměřené, vhodné a potřebné.“⁸⁵ Ústavní soud zásadu přiměřenosti označil za prvek právního státu, přiměřenost vymezil jako „odpovídající přiměřenou korelaci mezi cílem a použitými prostředky.“⁸⁶ Ústavní soud poprvé konstatoval

⁸⁴ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 343 – 345 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

⁸⁵ Nález Pl. ÚS 43/93. [online]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26458&pos=1&cnt=4&typ=result>

⁸⁶ Ibid.

podmínky, za kterých lze omezit základní práva i v případě, kdy toto omezení ústava nepředpokládá: „*Základní je v této souvislosti maxima, podle které základní právo či svobodu lze omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody.*“⁸⁷ Podmínky omezení základního práva ve prospěch jiného základního práva pak konstatoval podle čl. 4 odst. 4 Listiny: „*Při posuzování možnosti omezení základního práva či svobody ve prospěch jiného základního práva resp. svobody lze stanovit tyto podmínky, za jejichž splnění má prioritu jedno základní právo či svoboda: První podmínkou je jejich vzájemné poměrování, druhou je požadavek šetření podstaty a smyslu omezovaného základního práva resp. svobody.*“⁸⁸ Poté následovalo konstatování podmínky poměrování, kterou v dalších nálezech Ústavní soud již nazývá principem proporcionality. Prvním je kritérium vhodnosti, druhým kritériem je potřebnost a třetím je porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv.⁸⁹

Základní podoba testu proporcionality tedy vychází z třech dílčích příkazů vhodnost, potřebnost a poměrování. Na základě kritéria vhodnosti Ústavní soud prověřuje, zda zkoumaný zákon, který omezuje základní právo je vůbec vhodný nástroj k ochraně jiného ústavního principu. Julian Rivers v tomto případě hovoří o řetězci ospravedlnění vedoucím zpět od přijatého rozhodnutí k legitimnímu cíli tohoto rozhodnutí, který existuje na počátku celého procesu. Stručně řečeno zkoumáme, jestli je příslušné základní právo v kolizi s jiným ústavním principem. Odpověď na tuto otázku nespočívá ve zkoumání právních otázek, nýbrž primárně faktických. Splnění tohoto kritéria vhodnosti je nejméně náročné, protože jen v málo případech se stává, že by úprava, která omezuje základní práva, nebyla způsobilá dosáhnout svého cíle. Jako druhá část testu je kritérium potřebnosti, z důvodu nezasahování základních práv větším způsobem, než je přípustné. Zkoumáme, zda existuje mírnější prostředek, který by však stejně dobře ochránil daný ústavní princip. V případě zjišťování potřebnosti je tedy pro hledání různých prostředků v druhé řadě nutné identifikovat adekvátní míru intenzity soudního přezkumu. Až poté můžeme konstatovat, zda mají státní orgány větší nebo menší

⁸⁷ Nález Pl. ÚS 4/94 . [online]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27131&pos=1&cnt=4&typ=result>

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ ONDŘEJEK, Pavel., Princip proporcionality a další modely řešení kolizí základních práv. *Jurisprudence* č. 1/2012. 15 – 16 s.

míru uvážení, z čehož bude vyplývat rozdílný nárok na potřebnost daného aktu ve vztahu k prosazovanému cíli. Poslední složka testu proporcionality je poměřování. Tato část vyžaduje nejpropracovanější a výlučně právní argumentaci. V třetím elementu principu proporcionality dochází k vlastnímu řešení kolize, kdy se určí okolnostmi případu podmíněný vztah přednosti mezi dotčenými principy.⁹⁰

Na závěr tohoto princip bych chtěla konstatovat, že tato zásada vznikla ve Spolkové republice Německo. V České republice byl rozpracován a konstatován až soudní praxí a používán na úrovni národních soudů, tedy zejména Ústavního soudu, také na úrovních mezinárodních soudů (Evropský soud pro lidská práva a Soudní dvůr Evropské unie), i když mezinárodní lidsko-právní dokumenty přímo výslovně o principu proporcionality nehovoří. Jako výjimka se představuje Listina základních práv Evropské unie, která v čl. 52 odst. 1 říká o principu proporcionality toto: „*Každé omezení v uplatňování práv a svobod uznaných touto Chartou musí být stanoveno zákonem a musí respektovat podstatu těchto práv a svobod. V souladu se zásadou přiměřenosti lze omezení uplatnit jen tehdy, jsou-li nezbytná, a pokud jsou v obecném zájmu uznaném Unií nebo reagují na potřebu chránit práva a svobody druhých.*“⁹¹

3.6. Princip lidské důstojnosti

3.6.1. Vývoj lidské důstojnosti

Koncept lidské důstojnosti se jako základní část společenského života prosadil až zhroucením společenských hierarchií, k čemuž došlo až procesem modernizace. Lidská důstojnost v základu politiky tvrdí, že je nezbytné si vážit všech lidí rovným dílem. To také schválily poválečné právní dokumenty, které byly založené na pojetí lidské důstojnosti. Samotný koncept lidské důstojnosti se vyvíjel z různých duchovních tradic, každá z nich přispěla svým dílem k jeho formulaci v současných ústavách. K rozvinutí lidské důstojnosti přispěla zvláštním způsobem světová náboženství, a to zejména křesťanství. Toto

⁹⁰ ONDŘEJEK, P., Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod. Praha: Leges, 2012, 101 – 106 s. ISBN 978-80-87576-31-1

⁹¹ BARTOŇ, M. in KLÍMA, K., a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha : ASPI, 2007, 496 s. ISBN 978-80-7357-295-2

náboženství bere člověka jako bytost stvořenou k Božímu obrazu, z něhož plyne osobní důstojnost. Z toho si musíme zformulovat, že není něco, nýbrž někdo. Za humanismu byl člověk začleněn do centra nového sociálního řádu a všichni lidé již měli rovnou důstojnost. Po humanismu nastalo období osvícenství, které zbavilo člověka náboženských elementů. Osvícenství kladlo důraz na autonomii člověka, což vytvářelo schopnost být pánem svého osudu. Angličtí filozofové John Locke a Thomas Hobbes vypracovali pojetí člověka jako nezávislého a svobodného jedince. V období nacismu lidská důstojnost zcela ztratila smysl, v té době byla porušována veškerá základní lidská práva. Například Židé byli zcela vyloučeni ze společnosti a nemohli si nárokovat žádná práva. Jako odezvu na tyto trpké zkušenosti z této doby a hrůzu holocaustu bylo vypracováno právní pojetí lidské důstojnosti. Snaha nacismu zničit vše lidské v člověku a celkově ho dehumanizovat, bylo nutné považovat za zásah do lidské důstojnosti. Novou dobu lidských práv zakotvila v roce 1948 Všeobecná deklarace lidských práv. Důstojnost je v tomto významném a velice uznávaném dokumentu zachycena např. v preambuli a v čl. 1: „...lid Spojených národů zdůraznil v Chartě znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské důstojnosti. Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv.“⁹² Deklarace také spojuje lidskou důstojnost nejen se svobodou a mírem, ale i se sociální spravedlností. Svoboda je zde úzce spjata se solidaritou. Vedle této Deklarace vznikl v roce 1949 Základní zákon Spolkové republiky Německo (GG), kde byl také kladen velký důraz na lidská práva. V čl. 1 stanoví, že: „Důstojnost člověka je nedotknutelná. Dbát ji a chránit ji je povinností veškeré státní moci“⁹³ Podle GG je člověk sociální bytostí, která má duchovní autonomii a lidskou důstojnost nadřadil všem ostatním hodnotám.⁹⁴

⁹² Všeobecná deklarace lidských práv . [online]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

⁹³ Základní zákon Spolkové republiky Německo . [online]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Zakladni_zakon_SRN_-_Grundgesetz_-_1949.pdf

⁹⁴ BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 109 s. ISBN 978-807-3577-506

3.6.2. Lidská důstojnost

Lidskou důstojnost lze charakterizovat jako „*status člověka, jenž každému garantuje osobnostní, sociální i životní podmínky tak, aby za všech okolností bylo respektováno postavení každého jednotlivce jako plnohodnotného člena společnosti vylučující jeho znevážení.*“⁹⁵ Lidská důstojnost je v současné právní úpravě obecný pojem, který je chráněn zejména Listinou, ale i řadou mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, dále také např. občanským i trestním zákoníkem. Tato významná hodnota je vyložena hned v první větě čl. 1 Listiny, kde stanoví, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Zde je důstojnost osoby chápána tak, že je vždy závislá na daném subjektu a jeho vztahu k okolí nebo naopak okolí k němu. Na základě toho Listina nedělá rozdíly mezi lidmi z hlediska jejich věku, vzhledu, duševní způsobilosti, tělesného stavu apod. Lidská důstojnost je nedělitelně spojena s pojetím rovnosti člověka, jedná se o výrazný interpretační princip, který obsahuje antidiskriminační povahu. Z čl. 1 Listiny vyplývá, že lidská důstojnost je zaručena všem a nikdo si nemůže nárokovat, že má větší důstojnost než někdo jiný. Podle čl. 10 odst. 1 Listiny má každý právo na to, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Z tohoto ustanovení je zřejmé, že právo na lidskou důstojnost má každý, bez ohledu na to, zda je daná osoba český státní občan, člověk bez státní příslušnosti nebo cizinec. V jednom z mnoho nálezů Ústavního soud o lidské důstojnosti se můžeme dočíst toto: „*Lidská důstojnost jako hodnota je ukotvena v samých základech celého řádu základních práv obsažených v ústavním pořádku. Je s ní spojen nárok každé osoby na respekt a uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle, anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.*“⁹⁶ Lidskou důstojnost je třeba interpretovat jako nejvyšší ústavní princip, který není a nikdy být nemůže podřízen ostatním základním právům a jejich hodnotám, když se nachází v samotném jejich základu. Pokud se jedná o lidskou důstojnost, neměl by být aplikován princip

⁹⁵ POKORNÝ Richard in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 345 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

⁹⁶ Nález Pl. ÚS 2268/07. [online]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=57941&pos=1&cnt=1&typ=result>

proporcionality, protože žádné základní právo ani veřejný zájem nad ní nemohou zvítězit, neboť si zaslouží nejvyšší a kompromisní ochranu.⁹⁷

3.6.3. Lidská důstojnost jako základ pro lidská práva

Princip lidské důstojnosti je základem pro mnoho práv spadající do skupiny tzv. duševní nedotknutelnosti člověka, která se zaměřuje na ochranu osobnostního statusu člověka. Vedle toho existuje skupina práv tzv. fyzické nedotknutelnosti člověka, kde lidská důstojnost brání fyzickým atakům ponižující povahy. Lidská důstojnost je i důležitou zásadou pro práva sociální jako tzv. ochrana sociálního statusu člověka. Nedílná součástí lidské důstojnosti je zajištění důstojných životních podmínek a garance určitého sociálního standardu pro každou osobu. Děje se tak prostřednictvím práv na sociální pomoc, právo na podporu v obtížných životních situacích aj. Minimální předpoklad pro důstojný lidský život jsou tedy právě základní lidská práva a svobody. Listina zaručuje každému mít práva, tudíž se nemůže stát, aby byl člověk považován za bezprávnou věc. Jako nejdůležitější právo je právo na život. Kdy Listina zaručuje ochranu již před narozením. Kromě práva na život v čl. 6 je zaručen i absolutní zákaz trestu smrti. To znamená, že nikdo nesmí být zbaven života a trest smrti se nepřipouští. V čl. 6 odst. 4 Listiny je stanovena výjimka, kdy porušení práv podle čl. 6 odst. 1 a odst. 2 není, pokud byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné. Trestní zákon výslovně upravuje tzv. okolnosti vylučující protiprávnost jako je nutná obrana, krajní nouze a oprávněné použití zbraně. Katalog těchto okolností není uzavřen a je zde dovolená analogie ve prospěch jednatelů.⁹⁸ Další právo, které je spojeno s lidskou důstojností se nachází v čl. 7 Listiny a to nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. Nedotknutelnost osoby chrání společnost před jakýmkoli špatnými vlivy zvenčí a vytváří bariéru i proti veškerým zásahům. Vedle toho dále Listina zakazuje mučení a kruté, nelidské nebo ponižující zacházení či trest. Podle čl. 9 Listiny se nikdo nesmí podrobit nuceným pracím nebo službám, která se

⁹⁷ BAROŠ Jiří in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 60- 61 s. ISBN 978-807-3577-506

⁹⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 977 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

nevztahují např. na vojenské služby nebo práce odsouzených. V čl. 10 Listina chrání lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a také jméno. Dále v odst. 2 je vyjádřena ochrana před zásahem do soukromého či rodinného života a v odst. 3 ochrana před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním a zneužíváním údajů o své osobě. Jako další důležitý předpoklad lidské důstojnosti bych ještě zmínila svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání dle čl. 15 odst. 1 Listiny. Práva vymezená v tomto článku jako vůbec jedna z mála nelze omezit.⁹⁹

Zachování lidské důstojnosti je vymezeno i v trestním zákoně, a to v § 37 odst. 2 trestního zákona, kde se stanoví, že výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Také zde nalezneme trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, jako je zejména znásilnění či pohlavní zneužití.¹⁰⁰ Také v občanském zákoníku je zachována lidská důstojnost a to zejména v § 3 odst. 2 písm. a) „každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti důstojnosti a soukromí.“¹⁰¹

3.6.4. Lidská důstojnost a euthanasie

Ráda bych se také v souvislosti s lidskou důstojností zmínila o euthanasii. Tento pojem je v dnešní době hodně aktuální a velmi se o něm diskutuje. Pod pojmem euthanasie¹⁰² si můžeme představit více významů a to sice milosrdnou a lehkou smrt nebo jako usmrcení ze soucitu či z útrpnosti. Přímá euthanasie znamená vědomé zkrácení života pacienta a to s úmyslem ho ušetřit trápení. Nepřímá euthanasie je vlastně ulehčení od bolesti podáním silných prostředků a tím zkrátit pacientův život. Jako podstatný znak u obou typů je usmrcení na žádost.¹⁰³

⁹⁹ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 140 - 143 s. ISBN 978-807-3804-497 a KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 1031 an. s. ISBN 978-80-7380-140-3.

¹⁰⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰² z řečtiny Eu – dobrý, thanatos - smrt

¹⁰³ KANTOŘÍKOVÁ, J. in KLÍMA, K., a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha : ASPI, 2007, 154 - 155 s. ISBN 978-80-7357-295-2

Zastánci euthanasie často mluví v souvislosti s jejím aplikováním o tzv. cestě k důstojné smrti. Ale to, že člověk onemocněl a je upoután na lůžko a pomoc druhých neznamena, že ztratil svoji důstojnost. Listina v čl. 6 nám garantuje právo na život. Čl. 6 odst. 4 uděluje výjimku, podle které není porušení práva na život, pokud byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné. V našem právním řádu euthanasie povolena není. I když v roce 2004 byla v návrhu trestního zákona zařazena a to v § 118 jako usmrcení na žádost s trestní sankcí od nuly do šesti let. Euthanasie je *de lege lata* kvalifikovaná jako trestný čin vraždy podle § 140 odst. 1 trestního zákona.

Euthanasie je v některých zemích Evropy legální, jako je Nizozemsko, Belgie, Švýcarsko a Lucembursko. Také v některých státech USA euthanasii zlegalizovali. Například ve státu Oregon je legální od roku 1998. V Americe euthanasii nebo také usmrcení z milosti berou jako přechod do jiného života z důvodu zmírnění bolesti a utrpení daného jedince. Zastánci tohoto institutu navrhuji, aby euthanasii neprováděl jen lékař, ale přejí si, aby tento krok mohli provést pacientovo přátelé či příbuzní. V některých státech USA se euthanasie provádí několika způsoby, tím, že pacient odmítl zahájit lékařské ošetření či v něm nadále pokračovat nebo podáním léků, které ale nesmí být kombinovány s jedy.¹⁰⁴

V případě legalizace euthanasie v České republice si kladu řadu otázek. Listina každému garantuje právo na život, ale máme vůbec právo na smrt? Mělo by být právo na smrt zařazeno mezi základní lidská práva a svobody? V případě, uzákonění euthanasie bylo by velice nutné zabránit jejímu zneužití. Je otázkou, zda není euthanasie jen volání o pomoc dotyčného pacienta. Lékař se složením Hippokratovy přísahy zavazuje, že: „*Nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mne o to kdokoli požádal, a nikomu také nebudu radit jak zemřít.*“¹⁰⁵ Museli by tedy lékaři skládat nové přísahy a změnit Hippokratovu přísahu? V případě, že dojde k uzákonění euthanasie, tak by musela být ústavně zakotvena. Tedy

¹⁰⁴ MEYERS, David W. The Legal Aspects of Medical Euthanasia., In: BioScience [online]. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1296606?uid=3737856&uid=2482930367&uid=2134&uid=2&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21104557278777>

¹⁰⁵ Hippokratova přísaha . [online]. Dostupné z:

http://www.clkuo.cz/dokumenty/prolekare/hipokratova_prisaha.htm

přicházela by v úvahu změna Listiny základních práv a svobod. Musel by se přijmout běžný zákon, který by stanovil podmínky euthanasie. Dále bych navrhovala, že při užití euthanasie by se pacient měl nacházet v konečném stadiu nemoci, kterou by měli potvrdit nezávisle na sobě alespoň tři lékaři z příslušného oboru. Při své žádosti by si pacient měl být vědom důsledků, které nastanou. Na závěr můžeme shrnout, že euthanasie vyvolává velmi sporné otázky jak právní, tak filozofické, etické, ale i náboženské. Legalizace tohoto institutu by velkou mírou zasáhla do základních práv a svobod, a proto její uzákonění je nutné velmi promyslet.

4. Komparace se základními mezinárodními lidsko-právními dokumenty

V této kapitole se budu zabývat vzájemnou interakcí mezi Listinou základních práv a svobod a dvěma dokumenty evropské ochrany základních práv a svobod a to Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a Listinou základních práv Evropské unie. Co se týče, rozsahu základních práv těchto třech dokumentů můžeme spatřit patrné rozdíly, které ale souvisejí zejména s dobou, kdy tyto katalogy základních práv vznikly. Pokud k textům přibereme aplikační praxi některého ze soudních orgánů, tak rozdíly nejsou nikterak významné. Nejstarším dokumentem i nejhudším ohledně rozsahu zaručených práv je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Můžeme konstatovat, že Úmluva, i když přijal řadu dodatkových protokolů, je postavena pouze na „základních“ právech, která jsou doprovázena procesními a politickými právy. Oproti tomu Listina základních práv a svobod a Listina základních práv EU jsou dokumenty o poznání mladší a tudíž zastávají novější generaci základních práv. Tedy v případě naší Listiny především i práva hospodářská, sociální a kulturní a v případě Listiny EU sociální práva pod pojmem solidarita. Je patrné, že jednotlivá ustanovení Úmluvy Listina EU doslova přejímá. Například ve stejném znění přebírá právo na ochranu soukromého a rodinného života z článku 8 odst. 1 Úmluvy do čl. 7 Listiny EU.¹⁰⁶

4.1. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) je základním „ústavním nástrojem evropského veřejného pořádku“. Od původu své existence tato Úmluva sjednocuje minimální práh ochrany základních práv v Evropě. Můžeme konstatovat, že určitým způsobem plní roli skutečné evropské ústavy v oblasti základních práv a Evropský soud pro lidská práva roli ústavního soudu. Úmluva je vykládána s ohledem na kontext dynamiky vývoje základních

¹⁰⁶ BOBEK Michal in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 33 - 35 s. ISBN 978-807-3577-506

práv v Evropě. Byla podepsána v Římě 4. 11. 1950 a v platnost Úmluva vstoupila dne 3. 9. 1953. Součástí této Úmluvy je již 14 dodatkových protokolů. Ovšem ne každá smluvní strana všechny tyto protokoly ratifikovala. Česká a Slovenská Federativní Republika podepsala Úmluvu v Madridu dne 21. 2. 1991 a ratifikovala ji 18. 3. 1992. Vnitrostátně byla Úmluva vyhlášena na základě sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.¹⁰⁷

Pro Úmluvu o lidských právech a základních svobod byl zřízen Evropský soud pro lidská práva, který svým rozhodováním přímo zavazuje dotčený stát. Podle praxe Evropského soudu pro lidská práva se potvrzuje, že tato Úmluva je tím prostředkem mezinárodní ochrany lidských práv a základních svobod v zemích Rady Evropy. Díky tomu je tedy přístupný všem jednotlivcům, kteří po vyčerpání vnitrostátní prostředků se chtějí domoci svých práv. Dle čl. 1 Úmluvy musí všechny členské státy Rady Evropy přiznat každému, kdo podléhá jejich jurisdikci základní práva a svobody, které jsou vymezeny v hlavě I. Úmluvy (čl. 1 – 18). Smyslem Úmluvy nebylo, aby nahradila vnitrostátní úpravu základních práv a svobod určitým evropským systémem. Jednalo se o to, aby působila na sblížení režimů základních práv a svobod to na základě stejných principů a jejich shodném výkladu. K tomu také přispívá zřízení Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Díky tomu také evropské státy postupně upravovaly svoji vnitrostátní úpravu základních práv a svobod tak, aby nebyla v rozporu s Úmluvou. To je také patrné i na textu české Listiny základních práv a svobod.¹⁰⁸

4.1.1. Struktura Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod se skládá ze tří hlav, jimž předchází Preambule a článek 1. Úmluva ve své Preambuli přímo odkazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN ze dne 10. 12. 1948. Spojují je společné ideály i politické tradice evropských států. V čl. 1 se Úmluva věnuje její působnosti, kdy vymezuje, že všechny smluvní strany musí každému, kdo podléhá

¹⁰⁷ Bobek Michal in WÁGNEROVÁ, Eliška, *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 33 - 34 s. ISBN 978-807-3577-506

¹⁰⁸ KLOKOČKA, Vladimír, *Ústavní systémy evropských států (srovnávací studie)*, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha : Linde, 297 s. ISBN 80-7201-606-7

jejich jurisdikci přiznat práva a svobody, které jsou uvedené v Hlavě I této Úmluvy. Jedná se tedy o všechny osoby jak občany, cizince, tak i osoby bez státní příslušnosti.¹⁰⁹

Hlava I Úmluvy se nazývá Práva a svobody. Ve svých člancích vymezuje jednotlivá práva jako například právo na život, zákaz mučení, právo na svobodu a osobní bezpečnost, zákaz otroctví, právo na spravedlivé soudní řízení, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svoboda projevu právo uzavřít manželství a zákaz diskriminace aj. V článku 15, který se nazývá Odstoupení od závazku v případě ohrožení se vyskytuje tzv. derogační klauzule. Je zde vymezeno, že pokud nastane válka nebo jiné ohrožení státu, tak lze suspendovat závazky státu k dodržování práva vyplývajícího z Úmluvy (ale s výjimkou práv zakotvených v čl. 2, 3, 4 odst. 1 a 7). Tato možnost ale podléhá velmi přísným podmínkám. Následující články se týkají omezení politické činnosti cizinců, zákazu zneužití práva a omezení výkonu práva.¹¹⁰

Hlava II nazvaná Evropský soud pro lidská práva rozebírá zejména otázky organizace Soud, například jeho ustavení, volbu soudců, členění Soudu na výbory, senáty a Velký senát, funkční období soudců apod. Dále jsou zde vymezeny články, které se týkají řízení před Soudem, například aktivní legitimace, kritéria přijetí stížnosti aj.¹¹¹

Hlava III této Úmluvy nese název Různá ustanovení. Důležitý je článek 53, který garantuje stávající ochranu práv dle zákonů smluvních stran a úmluv, kterými jsou tyto strany vázány. To znamená, že nic z této Úmluvy nesmí být interpretováno tak, aby omezovalo vyšší standard práv, který jsou zaručena již na vnitrostátní úrovni. V tomto článku se tedy můžeme setkat s projevem principu subsidiarity.¹¹²

¹⁰⁹ ČERNÁ, Dagmar, *Standard lidských práv v Evropě : Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Praha: Karlova univerzita, 2009, 15 s. ISBN 978-80-87146-21-7

¹¹⁰ *Ibid.* 18 - 19

¹¹¹ ČERNÁ, Dagmar, *Standard lidských práv v Evropě : Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Praha: Karlova univerzita, 2009, 19 s. ISBN 978-80-87146-21-7

¹¹² *Ibid.* 19 - 20

4.1.2. Princip svobody

Oproti naší Listině základních práv a svobod Úmluva v čl. 5 zařazuje vedle principu svobody ještě osobní bezpečnost. Evropský soud pro lidská práva uvedl, že čl. 5 se nachází společně s články 2, 3 a 4 v první řadě základních práv a svobod, která ochraňují tělesnou bezpečnost jedince a proto je vrcholně důležitý. Jeho hlavním úkolem je, aby zabránil svévolným a neospravedlnitelným zbavením svobody. Tento princip se vztahuje na každého, bez ohledu na to, zda je na svobodě či je v dané chvíli svobody zbaven, s výjimkou případů a za podmínek vymezených v čl. 5 odst. 1, ale v tom případě se danému jedinci přisuzují záruky v odstavcích 2 – 4. Článek 5 se považuje za nejpodrobnější ustanovení Úmluvy. V prvním odstavci se vymezuje právo na svobodu a osobní bezpečnost, v druhé větě jsou poté stanoveny podmínky, dle kterých je možné svobodu zbavit. S principem svobody souvisí i článek 9, který vymezuje podobně jako Listina základních práv a svobod právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Článek 10 garantuje svobodu projevu a článek 11 právo na svobodné shromažďování a sdružování. Z hlediska principu svobody byl k Úmluvě dne 16. 9. 1963 ve Štrasburku sjednán důležitý Protokol č. 4, který v čl. 2 garantoval právo na svobodu pohybu, který do té doby v Úmluvě chyběl.¹¹³

4.1.3. Princip zákazu diskriminace

Zatímco Listina základních práv a svobod se principu rovnosti věnuje již v čl. 1 a dává ji teda zcela na popředí základních práv a svobod a také v čl. 3 odst. 1, kde ji dále rozvádí. Úmluva o zákazu diskriminace hovoří v čl. 14 v podobné struktuře jako Listina základních práv a svobod v čl. 3 odst. 1. Úmluva garantuje užívání práv a svobod bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení. Nový rozsah a dopad na zákaz diskriminace bylo přijetí Protokolu č. 12. Tento dodatek byl vypracován jako reakce na omezenou aplikaci čl. 14 Úmluvy. Zásadním znakem tohoto protokolu je, že rozšiřuje zákaz

¹¹³ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, xxvii, 468 a násl. s. Velké komentáře. ISBN 978-807-4003-653.

diskriminace na jakékoli právo, které je garantované nejenom v rámci Úmluvy, ale také především ve vnitrostátních právních úpravách a také v dalších mezinárodněprávních dokumentech. Na rozdíl od Listiny základních práv a svobod, tak Úmluva přímo neprovolává, že by si všichni lidé měli být ve všem rovni. Pouze stanovuje, že při užívání práv a svobod, které garantuje Úmluva, jsou některé typy rozlišování zakázány.¹¹⁴

4.2. Listina základních práv Evropské unie

V roce 2000 byla v rámci Evropské unie přijata Charta základních práv Evropské unie. Tento dokument až do přijetí Lisabonské smlouvy byl společný, pro státy právně nezávazné deklarace Evropské komise, Evropského parlamentu a Evropské rady. Právně závazná se stala Charta základních práv EU až v prosinci roku 2009, kdy byla přijata spolu s Lisabonskou smlouvou, ale částečně byl změněn její název na „Listina základních práv Evropské unie“. Obsahově Listina základních práv EU, na rozdíl od naší Listiny, upouští od klasického třídění práv na osobní práva, politická práva a sociální, hospodářská a kulturní práva, a to hlavně proto, že chce vymezit rovné hodnotové postavení všech práv, které jsou do ní jako základní práva zahrnuta. Jako velmi významný kladný rys Listiny základních práv EU je teoreticky rovnocenné vyjádření nové klasifikace lidských a občanských práv zaváděné Listinou, které vymezují jednotné pojetí kvality lidského života.¹¹⁵

Listina základních práv EU jasně rozlišuje mezi právy a zásadami. Dle čl. 52 odst. 5 mají být zásady prováděny pomocí dodatečných právních předpisů a pro soudy nabývají na významu, jen pokud se jedná o zákonnost a výklad takovýchto předpisů. Přestože Listina základních práv EU vlastně jen potvrzuje práva, která již existovala v členských státech EU dříve, můžeme v ní najít i novinky. Například v čl. 21 Listiny základních práv EU jsou navíc výslovně

¹¹⁴ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, xxvii, 1212 s. Velké komentáře. ISBN 978-807-4003-653.

¹¹⁵ ODEHNALOVÁ Jana in KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 345 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967

vymezeny věk, sexuální orientace a postižení coby zakázané pohnutky k diskriminaci. Také se v tomto dokumentu vyskytují některá „moderní práva“, jako je například v čl. 3 zákaz reprodukčního klonování lidských bytostí či zákaz eugenických praktik. Listina základních práv EU většinu práv, které uznává, jsou přiznána všem bez ohledu na jejich postavení či národnost. Některá práva zejména v hlavě V. se týkají pouze občanů, zatímco jiná jsou určena pro státní příslušníky třetích zemí, jako například v čl. 18 právo na azyl nebo jsou poskytována zvláštní kategorii osoby, zejména v hlavě IV. jako jsou pracovníci.¹¹⁶

4.2.1. Struktura Listiny základních práv Evropské unie

Jak již bylo řečeno shora, Listiny základních práv EU opustila od tradičního rozlišování základních práv a svobod na osobní, politická a sociální, kulturní a hospodářská práva. A to z toho důvodu, že autoři tohoto dokumentu chtěli vyjádřit rovné hodnotové postavení všech základních práv, která jsou do ní zahrnuta.¹¹⁷

Listina základních práv EU je tedy rozčleněna do sedmi hlav, z čehož šest hlav se věnuje výčtu základních práv a poslední hlava se zaměřuje na oblast působnosti Listiny EU a jednotlivé zásady, jimiž se řídí její interpretace. Podstatná část Listiny základních práv EU se dělí na:

- Preambule – garantuje základní principy demokratického právního státu, jako je lidská důstojnost, svoboda, rovnost a solidarita.
- Hlavu I. („Důstojnost“) – tato část Listiny EU vyzdvihuje na popředí lidskou důstojnost, právo na život, integritu osobnosti a zakazuje mučení a otroctví.
- Hlava II. („Svobody“) – týká se práva na svobodu, respektování soukromého života, dále duchovních práv a rovněž i práva na vzdělání, majetek i právo na azyl.

¹¹⁶ Rosa Raffaelli . Listina základních práv EU [online]. Dostupné z:

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html

¹¹⁷ BLAHOŽ, J., BALÁŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 193 s. ISBN 978-807-3576-295.

- Hlava III. („Rovnost“) – vymezuje princip rovnosti a zakazuje diskriminaci, dále přiznává zvláštní ochranu dětí, starších osob a integraci postižených osob.
- Hlava IV. („Solidarita“) – zakládá ochranu práv pracovníků, a to jak práva na kolektivní vyjednávání, tak i právo na spravedlivé pracovní podmínky. Rovněž se týká sociálního zabezpečení, ochrany zdraví i životního prostředí.
- Hlava V. („Občanská práva“) – zajišťuje práva občanů Evropské unie a to aktivní i pasivní volební právo do Evropského parlamentu a v obecních volbách. Mimo to i petiční právo, právo na diplomatickou ochranu a právo volného pohybu a pobytu.
- Hlava VI. („Soudnictví“) – přiznává právo na právní ochranu a spravedlivý proces, právo na obhajobu, zásadu zákonnosti přiměřenosti trestných činů a nevynechává ani zásadu „*ne bis in idem*“
- Hlava VII. („Všeobecná ustanovení“) – se týká působnosti, rozsahu zaručených práv a ochrany a také zákazu zneužití těchto práv.¹¹⁸

4.2.2. Princip důstojnosti

Práva, která vyjadřují lidskou důstojnost nesou v Listině základních práv EU obecné označení „Důstojnost“. Patří sem nedotknutelnost lidské důstojnosti, právo na život spojený se zákazem trestu smrti, právo na integritu osobnosti, zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu, zákaz otroctví a nucených prací, spojený se zákazem obchodu s lidmi. Kategorie lidské důstojnosti vychází jednoznačně z kantovské a neokantovské filozofie a koresponduje s tzv. jádrem lidských práv, které by měl každý stát chránit a nezasahovat do jejich obsahu. Listina základních práv EU lidskou důstojnost staví na samotný vrchol přirozených práv.¹¹⁹ O tomto principu se zmiňuje již ve své preambuli a čl. 1 vymezuje, že: „*Lidská důstojnost je nedotknutelná. Musí být*

¹¹⁸ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 304 - 312 s. ISBN 978-80-7380-423-7

¹¹⁹ BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 244 - 245 s. ISBN 978-807-3576-295.

*respektována a chráněna.*¹²⁰ V rozsudku Soudního dvora ze dne 9. října 2001 ve věci C-377/98 Nizozemsko vs. Evropský parlament a Rada, Sb. rozh. 2001, I 7079, potvrdil v bodě 70. – 77, že základní právo na lidskou důstojnost je součástí práva Evropské unie. Z toho můžeme konstatovat, že žádné z práva, které je stanoveno v této Listině, nesmí být použito na újmu důstojnosti jiného a také, že lidská důstojnost je základní podstatou práv vymezených touto Listinou. Proto musí být respektována i tam, kde nějaké právo omezuje.¹²¹ Listina základních práv EU tedy staví lidskou důstojnost do srovnatelné pozice s důstojností, která se vyskytuje v naší Listině základních práv a svobod.

4.2.3. Princip rovnosti

Princip rovnosti je v Listině základních práv EU zakotven hlavě třetí. Nejdříve v čl. 20 se říká, že všichni jsou si před zákonem rovni. Slovní vyjádření je v podstatě širší a mělo by znamenat, že rovnost je právem inherentní a pokud stanoví některá norma státu, která chce být považovaná za stát demokratický určitou nerovnost, tak to znamená, že se odvrací od demokracie. To samé se v podstatě snaží vymezit v čl. 21 odst. 1 Listiny základních práv EU, který vymezuje zákaz diskriminace. Dle tohoto článku je zakázána kterákoliv diskriminace založená na různých důvodech, například rasa, pohlaví, barva pletí, genetická faktory, náboženské vyznání či přesvědčení, národnostní nebo sociální původ, jazyk, politické či jiné smýšlení, věk, sexuální orientace nebo fyzické či duševní onemocnění. Ve druhém odstavci čl. 21 této Listiny je vymezen zvlášť zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti, kde se Listina základních práv EU odvolává na čl. 12/ex-čl. 6 Smlouvy o založení Evropského společenství, která obsahuje zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti. V průběhu přípravy Listiny základních práv EU se diskutovalo ohledně zařazení zákazu diskriminace na základě národnosti, kterou obsahuje jako rozlišující charakter pro diskriminaci naše Listina základních práv a svobod. Přece jenom je pojem národnost nadřazený pojmu etnikum. Národ je vlastně určité etnikum spojené s územím, kdežto

¹²⁰ čl. 1 Listiny základních práv EU [online]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf

¹²¹ Vysvětlení k Listině základních práv EU . [online]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:CS:PDF>

etnikum může mít v rámci některého státu velmi rozptylující charakter. Další sféra, která bezprostředně vyplývá z principu rovnosti, se nachází v čl. 22 týkajícího se kulturní, náboženského a jazykové odlišnosti. Článek 23 této Listiny, který stanovuje rovnost mezi muži a ženami je vlastně nadbytečný ve vztahu k čl. 21, protože opět stanoví, že rovnost žen a mužů musí být zakotvena ve všech oblastech včetně zaměstnání, práce a odměny za ní. V Listině základních práv EU se tento článek nachází z toho důvodu, že podtrhne zvláštní důraz, který Evropská sociální charta, Smlouva o založení Evropského společenství a také některé směrnice a doporučení Evropské unie, kladou na rovnoprávnost mužů a žen.¹²²

¹²² BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 248 - 250 s. ISBN 978-807-3576-295.

Závěr

Tato diplomová práce na téma „Základní principy Listiny základních práv a svobod“ si kladla za cíl vymezit jednotlivé principy Listiny základních práv a svobod. V úvodu první kapitoly jsem obecně zcharakterizovala Listinu základních práv a svobod. Popsala jsem její vznik a jednoduše vymezila její strukturu. Dále jsem se zmínila o základních právech a svobodách. Sama Listina základních práv a svobod tento pojem nevymezuje. *De facto* její obsah můžeme považovat za takové vymezení základních práv a svobod. Tato práva jsou stavěna na přirozenoprávním pojetí, což dokazuje již preambule Listiny základních práv a svobod. V této části práce jsem také klasifikovala základní práva a svobody ze čtyř hledisek, a to podle generací, podle statusu, podle pramenů a podle subjektů.

Ve druhé kapitole jsem se snažila vymezit pojem ústavního principu. Právní principy chápeme jako obecná pravidla, která jsou implicitně nebo explicitně příslušné danému právnímu odvětví. Robert Alexy, který navazoval na Dworkinovu teorii právních principů říká, že právní princip nemůže být zcela splněn, anebo zcela nesplněn. Tento německý teoretik a uznávaný ústavní právní vymezuje právní principy jako příkazy k optimalizaci. Dworkinovo a Alexyho pojetí se shoduje v odmítnutí obsahového odlišení norem a principů a vytýčení principů jen rozdílem povahy logického sporu.

Třetí kapitola je věnována jádru této práce a tedy vymezení základních principů Listiny základních práv a svobod. Pro tuto práci jsem vybrala jen ty základní principy, i když vím, že Listiny základních práv a svobod jich obsahuje o moc víc. Postupně jsem se tedy zabývala jednotlivými principy. Jako první jsem popsala princip přirozenoprávní povahy lidských práv. Listina základních práv a svobod se opírá o přirozenoprávní filozofický základ. Při její tvorbě byla přirozená práva člověka tím nejvýznamnějším zdrojem. Pro současná lidská práva je důležitá tzv. racionalistická koncepce přirozeného práva, dle které jsou tato práva znatelná již samotným rozumem a žádným způsobem nemohou být odstraněna.

Jeden ze stěžejních principů demokratického státu je princip suverenity lidu. Svrchovanost lidu byla vymezena již v Deklaraci práv člověka a občana

z roku 1789. Princip suverenity je vyjádřen vládou lidu, tedy nejvyšší mocí ve státě. Tento princip je především základem pro práva politická a představuje se ve dvou mechanismech a to buď v přímé formě, nebo formě nepřímé.

Jako třetí princip představuji princip svobody. Svoboda patří mezi základní garance katalogu lidských práv. Považujeme ji za právo, kdy se každý může chovat podle své vlastní vůle a je omezen pouze rozsahem svobody druhých. Se svobodou je také spojena tzv. zásada legální licence, kdy každý může konat, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen konat, co zákon neukládá. V souvislosti s tímto principem jsem také definovala jednotlivé druhy, jako je negativní a pozitivní svoboda, nebo duchovní a hospodářské svobody.

Dále jsem rozebírala princip rovnosti. Rovnost se nejčastěji definuje jako rovnoprávnost ve významu rovného postavení jednotlivých osob v právním řádu a požaduje stejné zacházení ve stejných případech a různé v případech odlišných. Princip rovnosti je i úzce spjat se zákazem diskriminace. Rovnost není možné chápat jako absolutní, protože lidé si svými dispozicemi rovni nejsou. Již Ústavní soud ČSFR pojal rovnost v kategorii relativní.

Jako předposlední jsem vymezila princip proporcionality a jeho test. Proporcionalita určuje poměr uplatnění protichůdných hodnot a chce dosáhnout vyváženého uplatnění každého z nich. Těžištěm jejího uplatnění je aplikace a interpretace práva jednotlivých základních práv a svobod. Základní podoba testu proporcionality vychází ze třech dílčích příkazů jako je vhodnost, potřebnost a poměrování.

Významným principem v Listině základních práv a svobod je i princip lidské důstojnosti. Tento princip je třeba interpretovat jako jeden z nejvyšších ústavních principů, který není a ani nikdy být nemůže podřízen ostatním základním právům a jejich hodnotám. V souvislosti s lidskou důstojností jsem se zmínila i euthanasii. Často se s pojmem euthanasie slovo důstojnost spojuje. Lidé mají pocit, že v případě nemoci ztrácejí lidskou důstojnost a euthanasie jim má pomoci k tomu, aby z tohoto světa odešli důstojně. Ale to, že člověk onemocní, neznamená, že ztratil svoji důstojnost.

V poslední kapitole této práce jsem se věnovala komparaci se základními mezinárodními lidsko-právními dokumenty. Konkrétně jsem vybrala Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod a Listinu základních práv Evropské unie. Provedla jsem obecnou charakteristiku těchto dokumentů a komparaci jednotlivých principů s Listinou základních práv a svobod. Z tohoto srovnání vyplynulo, že co se týče, rozsahu základních práv těchto třech dokumentů můžeme spatřit patrné rozdíly, které ale souvisejí zejména s dobou, kdy tyto katalogy základních práv vznikly.

Resumé

This thesis is called "Basic Principles of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms". In the first part, I generally characterize the Charter of Fundamental Rights and Freedoms with its legal status and structure. I define the concept of fundamental rights and freedoms specifying their classification from several perspectives.

In the second part of this thesis, I examine the concept of constitutional principle, individual differences between the legal principle and the legal norm and I also identify sources of law principles. I attempt to analyze Dworkin's and Alexy's concept of legal principle, where Alexy builds upon Dworkin's theory, partly disputing it and partly supplementing it, defining legal principles as optimization commands.

The fundamental part of this thesis is the third chapter, which deals with the basic principles of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. This section focuses solely on the analysis of individual principles of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. While I realize that there are several other fundamental principles, I have only chosen the ones that I consider to be the most crucial. In addition, addressing all of them would have significantly increased the scope of the thesis. Therefore, I pay closer attention to the principle of natural law related to human rights, the principle of sovereignty, the principle of freedom, equality principle, the principle of proportionality and the principle of human dignity, where I also discuss euthanasia.

In the fourth and final part of this thesis, I compare international human rights documents. Specifically, I address the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. I present general characteristics of these documents and compare individual principles with the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. This comparison shows that in terms of the fundamental rights in these three documents, there are noticeable differences, which, however, are mainly related to the time when the catalogs of fundamental rights were created.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

- KLÍMA, Karel. *Státověda*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 431 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-967.
- BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA. *Srovnávací ústavní právo*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 523 s. ISBN 978-807-3576-295.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 786 s. ISBN 80-738-0261-9.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, xviii, 276 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-4001-499.
- WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 278 s. ISBN 80-246-1246-1.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-807-3801-786.
- KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 419 s. ISBN 80-246-0483-3.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 421 s. ISBN 978-807-3803-667.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 1119 s. ISBN 978-808-7212-905.
- KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. 1441s. ISBN 978-80-7380-140-3.

- WÁGNEROVÁ, Eliška., a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 931 s. ISBN 978-807-3577-506
- GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 516 s. ISBN 978-80-7380-423-7
- FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Dotisk 2. vyd. 2001 (Masarykova univerzita). Brno: Václav Klemm, 2011, 328 s. ISBN 978-809-0408-371.
- HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*, 3. podstatně rozšířené vydání, Praha : C. H. Beck, 2009, 1481 s.
- GERLOCH, Aleš. in *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: (k odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena) : sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 27.-28. září 2001 v Brně, Právnícká fakulta MU Brno*. 1. vyd. Editor Tatiana Machalová. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 265 s. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 114 – 115 s. ISBN 80-210-3052-6.
- TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, 332 s. ISBN 978-808-7284-018.
- WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 259 s. ISBN 978-807-3804-497.
- Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 471s. ISBN 978-80-7179-584-1
- BOUDA, Petr, *Nepřímá diskriminace* . Brno: Masarykova univerzita, 2011, 274 s. ISBN 978-80-210-5679-4
- FIALOVÁ, E., SKÁLOVÁ, H., *Neviditelný problém: Rovnost a diskriminace v praxi: sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR* . Praha : Gender Studies, 2010, 68 s. ISBN 978-80-86520-30-8

- BOUČKOVÁ, P., HAVELKOVÁ, B., KOLDINSKÁ, K., KÜHN, Z., KÜHNOVÁ, E., WHELANOVÁ, M., *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, 425 s. ISBN 978-80-7400-315-8
- KLÍMA, K., a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha : ASPI, 2007, 776 s. ISBN 978-80-7357-295-2
- ONDŘEJEK, P., Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod. Praha: Leges, 2012, 224 s. ISBN 978-80-87576-31-1
- KLOKOČKA, Vladimír, *Ústavní systémy evropských států (srovnávací studie)*, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha : Linde, 423 s. ISBN 80-7201-606-7
- ČERNÁ, Dagmar, *Standard lidských práv v Evropě : Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Praha: Karlova univerzita, 2009, 161 s. ISBN 978-80-87146-21-7
- KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, xxvii, 1687 s. Velké komentáře. ISBN 978-807-4003-653.

Judikatura

- Nález Pl. ÚS 19/93. [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26447&pos=4&cnt=5&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 19/98 [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=52543&pos=2&cnt=3&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 16/98 [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=115&pos=3&cnt=4&typ=result>
- Nález sp.zn. II.ÚS 1609/08. [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=62527&pos=2&cnt=2&typ=result>

- Nález Pl. ÚS 43/93. [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=26458&pos=1&cnt=4&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 4/94 . [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=27131&pos=1&cnt=4&typ=result>
- Nález Pl. ÚS 2268/07. [online]. Dostupné z:
<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=57941&pos=1&cnt=1&typ=result>
- Nález ÚS ČSFR Pl. ÚS 22/92

Internetové zdroje

- MEYERS, David W. The Legal Aspects of Medical Euthanasia., In: BioScience [online]. Dostupné z:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1296606?uid=3737856&uid=2482930367&uid=2134&uid=2&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21104557278777>
- KLOKOČKA, V., Ke sporu o pojem suverenity lidu: Politologický časopis, Diskuze [online] str.118, dostupné z:
<http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1995/2/1995-2-5-Klokocka-Ke%20sporu%20o%20pojeti%20suverenity%20lidu.pdf>
- Hippokratova přísaha . [online]. Dostupné z:
http://www.clkuo.cz/dokumenty/prolekare/hipokratova_prisaha.htm
- Veřejný ochránce práv: Diskriminace . [online]. Dostupné z:
<http://www.ochrance.cz/diskriminace/>
- Veřejný ochránce práv: Co je – co není diskriminace . [online]. Dostupné z:
<http://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/co-je-co-neni-diskriminace/>
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES, dostupné z:
<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0054&qid=1407929443960&from=CS>

- Směrnice Rady 2000/43/ES, dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043&qid=1407929870580&from=CS>
- Směrnice Rady 75/117/EHS, dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:31975L0117&rid=1>
- Všeobecná deklaráce lidských práv . [online]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>
- Základní zákon Spolkové republiky Německo . [online]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/09/Zakladni_zakon_SRN_-_Grundgesetz_-_1949.pdf
- Rosa Raffaelli . Listina základních práv EU [online]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html
- Vysvětlení k Listině základních práv EU . [online]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:CS:PDF>

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.; Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod vyhlášená pod č. 2/1993 Sb.
- Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t037100.htm>
- Listina základních práv EU [online]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf

Články

- BOGUSZAK, Jiří., Pojetí, druhy a význam právních principů, *Právní obzor* č. 86/2003 . ISSN 0032-6984
- ONDŘEJEK, Pavel., Princip proporcionality a další modely řešení kolizí základních práv. *Jurisprudence* č. 1/2012. ISSN 1802-3843